

म. ग्रं. सं. ठाणे

विषय काव्य

सं. नं. ८९२.

सं. नं. १९२२

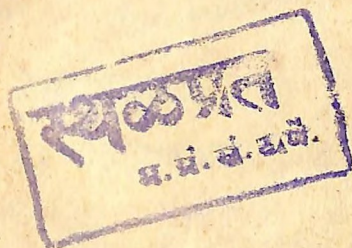
भाविसं

भाविसं

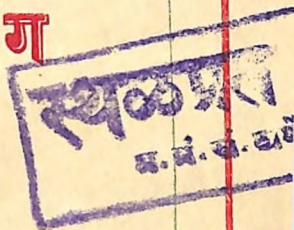

REFBK-0003974

REFBK-0003974

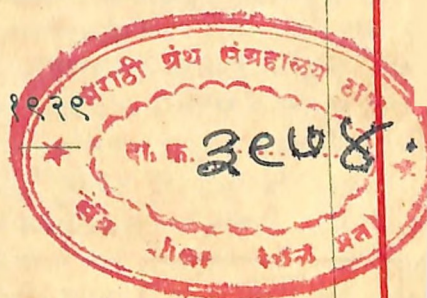
भा व त रं ग

REFBK-0003974

REFBK-0003974

वा. गो. मायदेव, एम्. ए.

किंमत १ रुपया

प्रकाशक
वासुदेव गोविंद मायदेव
द्विगुणें
पुणें, नं. ४

[सर्व हक्क स्वाधीन]

मुद्रक
अनंत सखाराम गोखले
'विजय' प्रेस
५७० शनिवार, पुणें, नं. २

परिचय

प्रो० मायदेव यांच्या कवितांतील कांहीं चुटके पूर्वी मी मधून मधून ऐकले होते; पण आपल्या सर्व कविता एकत्र छापून प्रसिद्ध करण्याच्या प्रसंगाने त्यांनी या बहुतेक सर्व कविता मला गाऊन दाखविल्या; आणि त्यांना उद्देशूनच खालील दोन शब्द लिहीत आहे. प्रो० मायदेव यांच्या कवितांचा पसारा थोडा असला तरी त्यांत विविधता पुष्कळ आहे. लहान मुले, कुलीन स्त्रिया, ग्रामवासी स्त्री-पुरुष, शेतकरी यांपासून तो प्रेमळ तरुण व गंभीर तत्त्वज्ञानी या सर्वांची अभिरुचि संतुष्ट करणाऱ्या कविता या कवितासंग्रहांत सांपडतील. वृत्तांच्या बाबतींत जुने व नवे या दोन्हीविषयी समान प्रेम मायदेवांनी प्रकट केली आहे. म्हणजे कांहीं कविता अगदी साध्या जुन्या पद्धतीच्या वृत्तांत रचलेल्या असल्या तर दुसऱ्या कांहीं गायनोपयोगी अशा नव्या चालीवरही रचलेल्या आहेत. या दुसऱ्या प्रकारच्या कवितांसंबंधाने कदाचित् एक गोष्ट अशी घडण्याचा संभव आहे की, मायदेव यांनी त्या स्वतः गुणगुणत रचल्या परंतु पुष्कळ वाचक त्या सामान्य पद्धतीने वाचणार, यामुळे त्या गुणगुणत रचतांना जे ठसके व जे आवेशयुक्त उच्चार मायदेव यांनी केल्यामुळे कवितेचे हृदयंगमत्व स्वतः त्यांना प्रतीत झाले तसे ते सामान्य वाचकाला होणार नाही. तथापि भाषा स्वाभाविक सोपी व कर्णमधुरही असल्याने वाचकाला वरील प्रकारची हानी फारशी भासणार नाही. विचाराच्या दृष्टीने पाहतां प्रेमळपणा व शुचिर्भूतपणा आणि कलेच्या दृष्टीने कृत्रिमतेचा अभाव हे मुख्य गुण या कवितांत मला आढळले. तसेंच प्रणयापेक्षां वत्सलता ही त्यांच्या कवितेत एकंदरीने अधिक भिनलेली दिसून येईल. वाचतांना मनास लज्जा उत्पन्न करणारा जसा एकही शब्द या कवितांतून सांपडणार नाही तसाच दुर्भनस्कता किंवा खेद उत्पन्न होईल असाही शब्द क्वचित्च आढळेल. संसारांतील दुःखाला अनुलक्षून एकादी कविता असली तरी निराशा उत्पन्न न करता ती फक्त

अनुकंपाच उत्पन्न करील. विनोदी कवितांचे मासलेही फार चांगले आहेत. स्वतःच्या काव्यानंदांत गढून गेलेल्या काव्यवेड्या नवऱ्याचा उपालंभ त्याच्या नीरस पण प्रांजल स्त्रीने जीत केला आहे ती कविता हल्लींच्या दिवसांत काव्यप्रिय तरुणपिढीने नित्य डोळ्यापुढे ठेवण्यासारखी आहे. तसेंच आय. सी. एस् नवरा मिळण्याचें ध्येय डोळ्यापुढे ठेवणाऱ्या सुशिक्षित तरुणीचेंही निंदाव्यजक चित्र चांगलेंच रंगविलें आहे. तसेंच शेतकऱ्यांच्या संबंधाने केलेलीं वर्णनें जर शेतकऱ्यांना गाऊन ऐकविलीं व त्याहीपेक्षां त्यांना म्हणण्याला अनुकूल अशा लावण्यांच्या वृत्तांत तीं असल्यामुळें त्यांनाच तीं म्हणावयाला शिकविलीं तर त्यांना तो एक नवा आनंदच मिळवून दिल्यासारखें होईल. कारण शेतकरी वर्गही हळुहळू शिक्षण मिळवूं लागलेला असून ग्राम्य व नागर या वर्गांतील अंतर हळुहळू तुटत चाललें आहे. सीता, देवकी, शबरी यांचे उद्गार गोविलेल्या कविता स्त्रियांच्या तोंडीं भक्तिभावानें खेळण्यासारख्या आहेत. प्रो० मायदेव यांना कविवर्य तांबे यांच्या कवितांचें प्रेम फार आहे हें मला माहीत नसतें, तरी ढब व अभिरुचि यांच्या दृष्टीनें मायदेव यांची कविता त्यांच्या आवडत्या कवीच्या काव्याला जुळती आहे असेंच मीं म्हटलें असतें. गाऊन दाखविण्याच्या दृष्टीनें यांतील कोणचीही कविता फार लांब नाही हा तिचा गुणच म्हणावासा वाटतो. तसेंच मुलांनीं म्हणण्यासारख्या कविता फार चांगल्या असून त्या प्राथमिक शाळांच्या समारंभांमधून अवश्य उपयोगांत आणल्या जाव्या. प्रो० मायदेव यांच्या कवितेंत भरारीच्या कल्पना व नवीन उपमादि अलंकार फार नसले तरी त्यांच्या काव्यरचनेंत ठाकठीकपणा असून भावना खोल असते. अशा रीतीनें या संग्रहाचें सामान्य स्वरूप वाचकांच्या निदर्शनास आणलें तरी त्यांच्या कवितांचे चांगले नमुने म्हणून खालील कवितांचा विशेष रीतीनें उल्लेख करून वाचकांनीं त्या अवश्य वाचाव्या अशी शिफारस मी करतों. 'गाई घरा आल्या', 'जगां गरिबांचें नाहिं कोणि वाली', 'बाइल बाळापुन नाहीं', 'बाळा व मामा', 'खडी फोडणारा', 'हा हिंद देश माझा', 'खचतो माझा धीर', 'इरलेवाली', 'सुंदरी',

‘गोफणवाली’, ‘तिथें माझी असणार नाहिं आई’, ‘अशी कशी’, ‘पांखरुं’, ‘जरा तरी बघ हंसून्’, ‘आंसवें येती मम नयनीं’ वगैरे. तथापि ज्यांना या कविता स्वतः मायदेव यांच्या तोंडून ऐकण्याला मिळण्यासारख्या असतील त्यांनीं तर ती संधि कधीही दवडूं नये, असा इषाराही मी देतो. कारण त्यांच्या कविता नुसत्या वाचल्यानेंही गोडी येईल, तरी त्यांच्या मधुर कंठांतून निघालेल्या त्या ऐकल्या म्हणजे ती गोडी दसपट वाढते.

पुणें,
ता. २५।४।२९ }

न. चिं. केळकर

निवेदन

या लहानशा संग्रहांतील भावगीतें मीं पुष्कळांना वेळोवेळीं वाचून दाखविलीं. त्या सर्व वेळीं श्रोत्यांनीं सदर भावगीतें छापण्याबद्दल मला आग्रहानें सुचविलें. ती सुचना ध्यानांत घेऊन व बेळगांवास साहित्य-संमेलनाचे वेळीं आपलेकडून होईल ती अल्प सेवा मराठी-साहित्यांत रुजू करावी म्हणून हीं भावगीतें छापण्याबद्दल मीं घाई केली. हा माझा मानस माझे मदतीस श्री० तात्यासाहेब केळकर व गोखलेबंधु न येते तर अपुरा राहिला असता. वेळांत वेळ काढून हीं भावगीतें ऐकून तात्यासाहेबांनीं अभिप्रायादाखल दोन शब्द लिहिले व गोखलेबंधूंनीं तर छपाई वेळेवर व चांगली होण्यासाठीं अतिशय मेहनत घेतली. या तिघांच्या आपलेपणाबद्दल मी कृतज्ञतापूर्वक आभार मानतो.

शेवटीं रसिकांस हीं भावगीतें सादर करण्यापूर्वीं एक शब्द लिहा-वासा वाटतो कीं, हीं भावगीतें निरनिराळे हेतु मनापुढें असतांना आनंद वाटून लिहिलीं आहेत. ते हेतु व प्रसंग फळावे म्हणून शेवटीं थोड्याशा टीपा दिल्या आहेत. त्या टीपा वाचून हीं गीतें वाचलीं तर जास्त आनंद होईल असें वाटतें. ह्या गीतांनीं माझ्या मनास तर आनंद दिलाच आहे; पण इतरांनाही जर तसाच आनंद झाला तर छापण्याचें चीज झालें असें मला वाटेल.

हिंंगणें,
अनाथबालिकाश्रम
२५।५।२९

वा. गो. मायदेव

तरंग-क्रम

नांव	पृष्ठ
१ कवनें कुणास दावूं ?	११
२ फिरावयास नेलें असतांना	१२
३ रांगोळी.	१३
४ प्रोफेसर राजवाडे यांस उद्देशून	१४
५ हुंदक्यांचा पूल ...	१५
६ फुलास	१६
७ माझें गाणें	१७
८ आला कठिण समय तुजवरी	१८
९ बाळा अंगाई	२०
१० भृंगा ! हृदय न मम कळलें !	२१
११ गाइ घरा आल्या	२२
१२ अनाथबालिकाश्रम पाहून !	२३
१३ जर्गी गरिवांचें कोणि नाहिं वाली	२४
१४ रे सत्वर हरि उद्धरीं	२८
१५ आहें मी, बाळ हो उगी	३०
१६ नको हें नको तें ! असें काय येथें	३१
१७ बाइल बाळांपून नाहीं !	३२
१८ बाळा व भामा	३४
१९ भूत आणि भविष्य	३६
२० मित्राच्या बहिणीस पाहून	३७
२१ नित्याच्या अवलोकनें मन पहा होतें किती आंधळें	३८
२२ बाललीला	३९

२३ खडी फोडणारा		...	...	४०
२४ मित्रास्त	...	...	...	४१
२५ पश्चात्ताप		...		४२
२६ डॉक्टरचे दारांत	...		...	४३
२७ चिलयाख्यान		...	...	४४
२८ माझें दैव खोटें	...	...	...	४९
२९ खचतो माझा धीर	...	...	...	५०
३० अतां तरि झणी येथून जाशील का ?	...	...	...	५२
३१ आहें हांसत मी कसा वरिवरी माझें मला माहित	...	...	...	५३
३२ इरलेवाली	...	...	...	५४
३३ ध्यास व आस	...	...	...	५६
३४ चित्रकार रंजन	...	...	...	५७
३५ फसल्यें वाई	...	...	...	५८
३६ अग माझ्या बाळा नका बूर नेऊं	...	...	...	५९
३७ रोहिदासास	...	...	...	६०
३८ गोफणवाली	...	...	...	६२
३९ चला पुटी झाली		...	...	६३
४० तिथें माझी असणार नाहिं आई	...	...	...	६४
४१ उत्सवाहुन परतल्यावर	...	...	...	६५
४२ हिची हौस	...	...	...	६६
४३ अशि कशी	...	...	...	६७
४४ चिमण्यास्त	...		...	६८
४५ पांखरूं	...	...	...	६९
४६ छळ		...		७०
४७ नंदांघलीं बाळलाया धाळा	...	...		७१

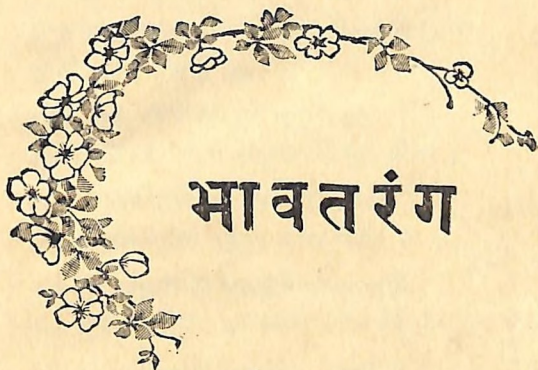
तरंग-क्रम

नांव

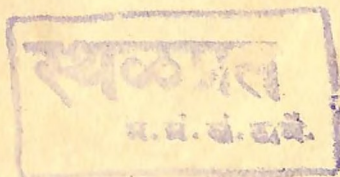
पृष्ठ

४८	शबरीगीत	...	...	...	७२
४९	काव्यगान	...	...	...	७३
५०	गोकुळ	...	...		७४
५१	कोंवळेबाण	...	...	...	७५
५२	सुंदरी	...	...	...	७६
५३	हा हिंददेश माझा	...		...	७७
५४	चल सोड		...	...	७८
५५	मुकुंदास	...	...	...	७९
५६	ऐकून	...	...	...	८०
५७	जरा तरी बघ हंसून् !	...	...	...	८१
५८	शालेमध्यें कसा जाऊं ?	...		...	८२
५९	सत्याग्रही वीरास	...	...	...	८३
६०	नोकरि घरिं लागली	...	...	...	८४
६१	आंसवें येती मन्त्रयनीं	...	...	...	८५
६२	पाहशिल चमत्कार येथुनी	...	...	...	८६
६३	जर तुझी आणि माझी प्रीत	...		...	८८
६४	आर्यभूस्तोत्र ...	...	...	...	८९
६५	सहेली चालो मेरे साथ	...	...	...	९१
६६	मैं न छोडुंगी ...		...	...	९२
६७	प्रार्थना ...	...	...	...	९३

भावतरंग

कवनें कुणास दावूं ?

धरम न. ७७७७

: : : १ : : :

कवनें कुणास दावूं ?

चाल—रसने न राघवाच्या

रसिका ! तुझ्याविना मी कवनें कुणास दावूं ?

बहिऱ्या जनापुढें का गानास गोड गाऊं ?

बाळांस जन्म नुसता देण्यांत सौख्य काय ?

सर्वां प्रमोद त्याहीं झाल्यास धन्य माय !

माता बघे, स्वबाळां हर्षें हनू धरून

स्ववयाहि विस्मरून कटिखांदिं घेत कोण ?

चातुर्य भोंवऱ्यांचें चापल्य लोचनांचें

माधुर्य हासण्याचें पाहून कोण नाचे ?

उचलून बालकें तीं थबकून कोण राही ?

साश्चर्यही वदे कीं, ह्यां कोण जन्म देई ?

ह्या सर्व कौतुकांना सहजींच पाहतांना

आकंठ ऐकतांना आनंद माउलींना !

मातेपरी तसा मी सोत्कंठ कोण पाहूं ?

गाऊं कुणाकरीता ? कवनें कुणास दावूं ?

ॐ ॐ ॐ

: : : २ : : :

फिरावयास नेलें असतांना !

चाल—चंद्रकांत राजाची

“ जया ! नभीं या पाहिलेंस का काय वरें दिसतें ?
रम्य ह्यापरी कांहीं वद का तुजला आठवतें ?

सुवर्णतारागुंफित तुजला काय वरी दिसतो ?
देवाघरच्या आईचा हा पदर मला गमतो !

प्रतिदिनिं गगनीं लोचन लावुनि शोधीं मी सदन
त्या देवानें कुठें लपविलें आईचें वदन ?

आठवते का चैत्रामध्ये गौर मांडि आई
नेसुनि असली लाल शेंदरी हळदकुंकुं देई ”

सुवर्णरेखांकित त्यां मेघां बाळ विजय बघुनी
मातेचा त्यां पदर लेखुनी आठवि निज जननी

अश्रु गालुनी रडे हुंदके देवोनी तेथें
पिता बळोनी पाही तेव्हां रडतां दोघातिं !

“ लीले, विजया ! कां रे रडतां वदत कसे नाहीं ?
कांहिं लागलें कुठें कसें वा बोला लवलाहीं ”

सांगति तेव्हां रडुनी दोघें दावुनियां मेघ
मुलें उराशीं धरुनि पिता तो आवरि आवेग !

रांगोळी !

: : : ३ : : :

रांगोळी !

चाल—चंद्रकांत राजाची

“ निळा सांवळा वाटोळा हा पाट कुणीं वरतीं
कसा कशावर असे ठेविला ? धरिला कुणिं हातीं ?
टेंकियला हा कसा कुणीं गे पडत कसा नाहीं
कोणीं दिधला टेंक अशाला ? मोठा किति ? आई !
रांगोळीचे ठिपके ऐसे कोणीं काढियले ?
लीलेपरि का वरतीं असती लहानशीं बाळें ?
लहान मोठे चोंहिकडे हे ठिपके ठेवियले !
ओळींमध्ये नसती कां गे अजुनी जुळवियले ?
केव्हां तरि वर रेघ दिसे ही ! जुळवि कुणी खास !
‘तारा तुटला’ म्हणसी कां मग बघतां रेघेस ?
रोज कसे हे ठिपके दिसती, पुसत कसे नाहीं ?
उंच वरोनी वारा आई वहात का नाहीं ?
केव्हां जुळतिल ओळीमध्ये सर्वहि ठिपके गे
ह्या पाटावर चित्र कशाचें होइल मग सांगें ? ”

❧ ❧ ❧

: : : ४ : : :

प्रोफेसर राजवाडे यांस उद्देशून

वृत्त—शार्दूलविक्रीडित

सिंधूला गगनीं कलाधर तरी

आनंदवाया असे

केकी ऐकुनि मेघगर्जित तरी

आनंदुनी जातसे

हंसांना गमलें तरी विहरण्या

जातील ते मानसा

जातां सोडुनि, आमुची परि गुरो !

होईल कैसी दशा ?

ॐ ॐ ॐ

: : : ९ : : :

हुंदक्यांचा पूल !

अंजनीगीत

चंद्र हंसत अति होता वरतीं
 गारदुनी वरि तारा कांपति
 वारें आलें टेंकडिवरतीं । जाउनि बसण्याचें !
 भीषण काळे दगड पाळण्या
 चमचमणाऱ्या वरतीं चिमण्या
 ऐसा उत्सव केव्हां निजण्या । माझ्यासम छकुल्या !
 म्हणुनी धावे चित्त भराभर
 पाय न उचले परी झराझर
 पूलहि आला, पोंचलोंच तर । म्हणुनी मीं म्हटलें !
 —दचकुनि पाउल मार्गे केलें—
 पुलावरी हें ऐशा वेळे
 आहे ओढित कोण बैसलें । अश्रूंच्या माळा ?
 सभोंवार चांदणें पिठाचें
 त्यांत फिकें तें तोंड मुलीचें
 डोळे पुसतांना बघण्याचें । भाळीं नच येवो !
 “ मर मर मेल्यें सर्व वर्षभर
 घोकुनि घोकुनि नोटा दिनभर
 होणें तेंची झालें पेपर । हातीं येताच ! ”
 डोळ्यांतिल मग अश्रू खळखळ
 फुटुनी वाहति गालीं ओघळ
 हुंदहुंदक्यांचा हा पूल । म्हणुनीयां म्हणती !

: : : ६ : : :

फुलास !

चाल—भूपती खरें

हिंडलों आजवरि वनीं उपवनीं भारी
परि भाग्यें दिसलें सुम हें चेतोहारी !

कंटकीं अवास्तव ऐशा जागीं तुजला
जन्मास तरि कक्षा प्रभुजी देता झाला ?

वद दिव्य मंद परि हास्य सुमा कोठोनी
आणिसी जयानें टाकिसि मज मोहोनी ?

मधु मधुर मोहवी क्षणभर लोकीं ऐसें
भारिसी परी तूं सर्वदाच मज कैसें ?

हा गंध कसा तव धुंद करुनि मम चित्त
दशादिशा फिरवितो गात तुझ्या वेडांत !

“ हा उठला, गेला, वेडा खासा बनला ! ”
लोकांत ऐकतों याच अतांशा बोलां !

जन वदोत काहीं कसें हंसेंही होवो
तव हास्यीं परि हें मन्मन खेळत राहो !

❧ ❧ ❧

: : : ७ : : :

माझें गाणें !

चाल—पिवो पिवो पिवोजि वो

माझें गाणें ऐकाल का । गाणें ऐकाल का ?

दुडदुड पेशी चोर्हिंकडे मी धावूं लागेन

अशी मी धावूं लागेन !

म्हणूं नका “ ही वरची बीज नाचे येऊन

खालीं नाचे येऊन ”

गालीं माझ्या तीट पाहुनी हंसूं नका कोणी

बरें का हंसूं नका कोणी !

चंद्र पहा मी भूमीवरतीं येथें नाचोनी

हांसतो येथें नाचोनी !

ढोळे मिचकावोनी आतां हंसतें तुम्हां मी

बरें का हंसतें तुम्हां मी !

म्हणूं नका कीं, “ पहा पहा रे तारा ही नामी

चमकते ” तारा ही नामी !

पृथ्वीवरची एकिकडे ती संपत्ती मापा

सारी संपत्ती मापा !

थोर परंतू ठेवा माझा त्याहुन हा पापा

माझा त्याहुन हा पापा !

: : : < : : :

आला कठिण समय तुजवरी !

चाल—सबसे रामभजन

महाराष्ट्र-वाक्कुंदरि ! आला कठिण समय तुजवरी ॥ ध्रु० ॥

षोडुनि गेला कशी वदावी अभद्र ऐशी वाचा
 वीरपुत्र हा तुझा लाडका वसंत गे कायमचा ॥ आला० ॥
 दुःखाची तव परंपरा ही नष्ट न झाली दिसते
 कृष्ण काळ सारखा खेंचितो पंकीं पाउल माते !
 अवमानाचीं शतें सोशिलीं पाहुनि ज्या तव बाळा
 नको मोकलूं धाय खरा हा वाली तव कोसळला !
 रसिक तरुवरी छात्रसुमी जो वसंतापरी डुलवी
 स्वातंत्र्याचें खेळवि वारें तो बघ धरणी सेवी !
 शिष्यजनीं लाविली ज्यानें स्वाभिमान ही ज्योती
 गेला कर्ता सुधारकाग्रणि बहुत प्रिय ज्या प्रगती !
 अती कोठला परिस्थितीशीं वीर झुंज करणारा
 व्यक्तिस्वातंत्र्याचा लेशहि कधिहि न हारविणारा !
 भरतभूमितिल अबल जनींचा हा कटा कैवारी
 हाय हरपला ! समाज कसचा आतां दुबळ्यां तारी !
 अती पोरकीं खरीं जाहलीं विदर्भवासी बाळें
 चमकतील ना प्रेमाश्रूनीं अती कुणाचे डोळे !

अती कोणता जुन्या कवींचा खराखुरा अभिमाना
पिसेपणाही पदरीं घेउन वानिल तुकयावाणी !
नव्या कवींचा धीर हरपला जिवंत नव वाणीचा
स्वतंत्र टीकाकार लोपला महाराष्ट्र भाषेचा !
केशवसुतसम खऱ्या कवींना मुक्त करुनियां कंठ
वानिल आती कोण वदा तरि निनादुनी दिक्प्रांत !
अती कोठलें सभागृहांचें अभिमानें दुमदुमणें !
अती कोठलें नसानसांतुनि रक्ताचें रसरसणें !

: : : ९ : : :

वाळा अंगाई !

चाल—वाळा जो जो रे

वाळा ! अंगाई । अंगाई

निज रे । झोंपीं जाई ॥ धुं०॥

चिंव चिंव करणारी । चिमणी ही

घरटीं निजुनी राही !

वांसरूं हम्माऽ । करुनीही

दमलें । गप्प होई !

चांदोबा वरतीं । करि घाई

ढगांत । निजण्या जाई !

चांद, वांसरूं । मम चिमणी

झोंपे । कां नच अजुनी ?

भृंगा ! हृदय न मम कळलें !

: : : १० : : :

भृंगा ! हृदय न मम कळलें !

चाल—सबसे रामभजन

मोहविण्या मन झटसी, भृंगा ! हृदय न मम कळलें ॥ ध्रु०॥

याच सरोवरिं अन्य सरोजिनि किति फुलल्या आहेत
टाकुनियां त्यां कशास धरिरी मज गरिबाचा हेत ॥ भृंगा०॥

देव कदाचिद् प्रसन्न होतो प्रदक्षिणा पाहोनी
परी अशानें अर्पितहृदया जाते रे कोपोनी

हरिणासम का गानजालें तव फसेल कुणि गुंगून ?
हृदिंच्या प्रेमा-गाना-विसरुन ऐकिल तुज कधिं कोण ?

अथवा लुटुनी विविध फुलांतिल मकरंदा स्वच्छंद
विषयलंपटापरि बघसी मज बनुनि धुंदिनें अंध ?

तरल तरंगीं बिंबित झालें रूप पाहुनी तव का
मोहुनि टाकिन कोणिहि रमणी गर्व उपजला मूर्खा ?

सौंदर्याची मीमांसा तर सुळींच तुज नच कळली
ममत्वाविणें कधीं दिसेना सौंदर्यकळी फुलली !

काय म्हणासि कीं-मेघ तयांना दिसूंहि ना देईल !
देवो ना रे-कैसा सोडिल दुष्ट वर्तना फुटिल ?

भागिनि चक्रवाकी ही माझी रात्रभरी बघ रडते !
परंतु हृदयांतिल का तीच्या प्रेमझरी ओसरते ?

काय म्हणसि कीं क्षयी जनाचें प्रेम नसे हितकारी ?
 सुरनर कोणिहि पूर्ण विश्विं नच या वचना अवधारीं !
 राहुकवलकृत कलंकिततनू रुचला तुजला कैसा ?
 कुराजपीडित रोषकिणांकित धीर गणिति जन ऐसा
 काय सांगसी ? माझ्यावरि ते प्रेम मुळीं नच करिती ?
 रोहिणि रजनी रमणी त्यांच्यासाठीं निशिदिनिं सुरती !
 असाच माझा नाथ असे रे उदार अति जगतांत
 सहस्रगोपीमन जो रमवी लोकत्रयिं विख्यात !
 लहानमोठ्या तरंगिणी किति मिळताती म्हणुनी का
 टाकी सागर त्यातें विसरुनि गंगाप्रेमा लव का ?
 सांगतोसि मज त्यांना इतरीं खास असे भुलवीलें
 वेड्या प्रेमपरीक्षा करण्या खूळ न तर पांघरलें ?
 हृदयमंदिरीं प्रेमाचा का कुणि मांडी बाजार
 प्रेमराज्यही कृत्रिम नियमीं कोण करी बेजार ?
 अथवा आनंदाचें त्यांना राज्य पद जरी तेथें
 मिळेल तरिही मजसम नाहीं आनंदी बघ कोठें !
 त्यांना व्हावें सौख्य म्हणोनी जन्म असे हा माझा
 कोठेही तो सुखी असों दे मत्प्राणांचा राजा !
 जिवाजिवाची नजर एकदां झाली ही खास खरी
 कोडुनि भुंगा हृदयतरंगिणि अतां फिरे. माघारी ?
 पुरी खुळी मी रसिका ! लागूं नको माक्षिया नादीं
 जाइल वेळ फुका हे साधो ! अन्य मार्ग जा साधीं !

: : : ११ : : :

गाई घरा आल्या !

वृत्त—ओवी

गाइ घरा आल्या । घण घण घण्टानाद
कुणीकडे घालूं साद । गोविंदा रे ?

गाइ घरा आल्या । धूळ झालि चहूंकडे
घनश्याम कोणीकडे । माझा गेला ?

गाइ घरा आल्या । वासिरें हंबरती
कुणीकडे बालमूर्ति । कृष्ण माझा ?

गाइ घरा आल्या । ब्रह्मानंद वासिरांना
काय करूं माझा कान्हा । चुकला का ?

गाइ घरा आल्या । घोंटाळति पाडसांशीं
हाय ! नाहीं हृषीकेशी । माझ्यापाशीं !

गाई घरा आल्या । पाडसांस हुंगीतात
माझा मात्र यदूनाथ । दुरावला !

गाइ घरा आल्या । आवरेना मुळीं पान्हा
राहणार भूका तान्हा । वासुदेव !

गाइ घरा आल्या । दूध वाहे झुरू झुरू
माझ्या जीवा हूरूहूरू । मुकुंदाची !

गाइ घरा आल्या । दूधवाटी राहीयेली
कुणी माझा वनमाली । गुंतवीला ?

गाइ घरा आल्या । झालि बाइ कातरवेळ

अजूनि कां घननीळ । येना घरा ?

गाइ घरा आल्या । लावियेली सांजवात

बाळा दामोदरा रात । झाली न का ?

गाइ घरा आल्या । पाल चुक चुक करी

राख अंबे माझा हरी । असे तेथें !

ॐ ॐ ॐ

: : : १२ : : :

अनाथबालिकाश्रम पाहून !

चाल—आनंदकंद ऐसा

हे वंश आश्रमा त्वां । माझे प्रणाम घ्यावे
या बालबालिकांना । सत्स्फूर्तिलागिं यावें
ह्या सिंह-तोरण्याच्या । उत्तुंग शैलमाला
राहोत पाठिराख्या । करिं गुंफुनी करांला
ही मंदमंद वाहो । सरिता सुठा सुमाता
वाहोनि आणु नेमें । सुमगंधयुक्त वाता
हीं हांसरीं सदाचीं । क्षेत्रें अशीं डुलोत
असहाय बालिकांच्या । हृदिं शक्ति सांठवोत
हा पूर्व-पर्वतीचा । गिरिजा-कृपाकटाक्ष
पावित्र्यरक्षणार्थी । राहो सदैव दक्ष
गुरुराज थोर अण्णा । लाघोत हे महर्षी
त्यांच्या सुधावचानें । राहोत सर्व हर्षी
पावित्र्य देवतांचें । व्रतितत्त्व तापसांचें
मांगल्यही गृहींचें । नांदो असें सदाचें
गुरुशिष्यभक्ति राहो । अतिपूज्य आश्रमांची
जी दूर ना कधींही । होणार या जिवांची
हतभाग हिंदभूच्या । सन्कीर्तिमंदिराची
व्हाया पुन्हां प्रतिष्ठा । चिच्छक्ति आश्रमाची !
ध्यानीं मनीं म्हणोनी । स्मरणार ह्या चरित्रा
लववीन नम्र माथा । हे आश्रमा पवित्रा !

ॐ ॐ ॐ

: : : १३ : : :

जर्गी गरिबांचें कोणि नाहिं वाली !

वृत्त—दिंडी

कुंद ओल्या खोलींत लक्तरांत
बाळ, गोपाळ, प्रभा झोंप घेत
मात्र माता जागते जशी ज्योत
हलुनि अंधारीं मनस्तरंगांत !

दिवस तीचे तोंडास लपविण्याचे
दिवस कष्टां घांस आणण्याचे
दिवस निःशब्दें अश्रु गाळण्याचे
पिलां पाहोनी जीव कंठण्याचे !

प्रभा बाला ती चारु मंदहास
सानथोरांच्या पात्र कौतुकास
बुद्धिविनयाहीं मान्य ती गुरूंना
खेळिमेळीनें हवीशी सख्यांना !

* * *

पहा निश्चल हें सभास्थान केवीं
स्तिमित विद्यार्थिनि गुरुहि सर्व तेंवीं
प्रभा बाला बोलते करुण बोलीं
“ जर्गी गरिबांचें कोणि नाहिं वाली !

गरीबांना भावना बुद्धि नाहीं
गरीबांना मानायमान नाहीं

जमीं गरिबांचें कोणि नाहिं वाली !

गरीबांच्या वाटेंत कंटकांच्या
उभ्या राशी नेहमीं असायाच्या !
वकिल डाक्टर हे सर्व कुणासाठीं
असति त्यांचे ज्यांचिया वित्त गांठीं !”
बोल करुणेचे प्रभा बालिकेचे
हृदय हलवीती सखींचें गुरूंचें !

*

*

*

दिवस प्लेगाचे, दिवस औषधांचे
दिवस पैशाचे, दिवस डाक्टरांचे
दिवस चोरांचे, दिवस वकीलांचे
दिवस गरिबांचे स्वर्ग साधण्याचे !

‘नको जाऊं ! अपरात्र कोण ? आई !
दूर घर तें ! मी मरत खास नाहीं
कुठुनि पैसे देशील डाक्टराचे
अगऽ कोणीही नव्हत गरिबांचे !’

म्हणे डाक्टर, ‘घेईन वीस बाई’
एकदांची मोटरहि ऐकुं येई
परी तत्पूर्वीं त्यजुन बाळ गेली
म्हणत ‘गरिबांचें कोणि नाहिं वाली !’

✽ ✽ ✽

ये सत्वर हरि ! उद्धरीं !

: : : १४ : : :

ये सत्वर हरि ! उद्धरीं !

चाल—जिवलगे संगिं मम सारा

गोविंद मुकुंद मुरारी । ये सत्वर हरि उद्धरीं । ॥ ध्रु० ॥

घेरिलों बुद्धिवादानें

भुलविलों तर्कनादानें

संपलों नीच संगानें

कशि तरी गती कंसारी । ये सत्वर हरि उद्धरीं !

अजवरी जिवाचा मित्र

लाधेल अशा आशेंत

राहिलों, परंतु न दिसत

तुजवीण कोण जो तारी । ये सत्वर हरि उद्धरीं !

पाहिलें आजवरि भंवतीं

कोणती वस्तु दे सुख ती

छे ! कुठें न चित्ता शांती !

वाटते भीति संसारीं । ये सत्वर हरि उद्धरीं !

सोडिला स्वार्थ हा डंका

मांडुनी जमविलें लोकां

हा ! फसवूं ये परि तुज का ?

छे, न मी पाप उच्चारिं । ये सत्वर हरि उद्धरीं !

मत्सर क्रोध अभिमान
प्रतिनिमिष करिति थैमान
जाणार काय टाकून

प्रभु तूं मज भवफान्तारीं ? ये सत्वर हरि उद्धरीं !

एवढी विनंती माझी
आवरिं हा मानसवाजी
राहुनि मम हृदयामाजी
तुजवीण कोण हा वारी ? ये सत्वर हरि उद्धरीं !

❀ ❀ ❀

: : : १५ : : :

आहें मी, बाळ हो उगी !

वृत्त—भनुष्टुप्

बागुलाच्या भयें खोट्या	अंधारीं कांपलों जर्धीं
धीराचा गमला शब्द	‘आहें मी, बाळ हो उगी !’
कुतू, काऊ, मनू माऊ	स्वप्नीं ये चावण्या जर्धीं
धीराचा गमला शब्द	‘आहें मी, बाळ हो उगी !’
भांडतां सांडतां सज्ज	दापाया जन हे जर्धीं
धीराचा गमला शब्द	‘आहें मी, बाळ हो उगी !’
काळ, शत्रू, भयें नाना	जाचती मजला जर्धीं
आतां कोटून ये शब्द	‘आहें मी बाळ हो उगी’ ?

ॐ ॐ ॐ

नको हैं, नको तें ! असे काय येथें ?

: : : १६ : : :

नको हैं, नको तें ! असे काय येथें ?

वृत्त—सुमंदारमाला

नको दाम देणें, नको काम घेणें, सचोटी जर्गीं या मुळीं ना वसे
नको दान देणें, नको पुण्य घेणें, कृतघ्नांमुळें सर्व काहीं फसे !
नको ज्ञान देणें, नको हे बहाणे, जर्गीं स्वार्थ हा एक राजा पहा
नको पूज्य होणें, नको कीर्त होणें, अती शाहण्याचा असे मंत्र हा !
नको स्नानसंध्या, नको देवपूजा, उगा अंतरीं दंभ माजेल ना !
नको ध्येयभक्ती, नको संतसेवा, फुका कां वहा देह खोऱ्या जनां ?
कशा ग्रंथ वाचा ? कशा कीर्तनाचा रिकामा धरावा मना छंद हा
नको देशभक्ती खुळी ही प्रवृत्ती, अती शाहण्याचा असे मंत्र हा !
'नको हैं नको तें, असे काय येथें' असा घोकुनी मंत्र बाराक्षरी
किती नाश झाला, पहा काय गेलें ! अती शाहण्या मन्मना ! अंतरीं !

ॐ ॐ ॐ

बाइल बाळांपून नाही !

: : : ७ : : :

बाइल बाळांपून नाही !

चाल—लोकगीतासारखी

माथां मळकट बत्ती कंदी
अंगीं फाटकि बाराबंदी
खांदीं काळी काळी वादी
सापावाणी !

ओंटी पाठिं कशियेली
अरगड भरली पायली
मुठीमागें मूठ घाली
चाडामाजी !

दिसती मणगटें दणकट
दण्दण् चालति भरले पट
फुगती शिरा तटातट
गातां गीत !

हलते झुलते पाभर
डुलते कीटाकीटावर
बैल ओढिति झराझर
मोडुनि मान !

भरुनी आलें काळें पाणी
बीजा जाती चफाफोनी
बैल दाबी, मारी, हाणी
घातेसाठीं !

माझ्या दादा रू चितरू गोजा

नका नका रू करूं मौजा

आला आला रू मेघराजा

किरपावंत !

आतां नका रू कुचरा

खातिल कच्चींबच्चीं चारा

टाकुनी गेलि रू पोरां थोरां

धनिण तुमची !

उचला पाय झरा झरा

आल्या सांडायाला धारा

दया आली परमेसरा

हला बाबा !

अग तूं कोण बांधावर ?

कां ग उभी कां सुंदर ?

टाकूं नको ग नजर

होईं दूर !

नाहिं ग बोलायाची वेळ

आली घात ग जवळ

खातिल काय पोरंबाळं

परदेशी !

जा-जा ! नाहीं तर नाहीं

बाइल बाळांपून नाहीं !

बाळांपून बापा नाहीं

थोर काहीं !

: : : १८ : : :

बाळा व भामा !

चाल—माथा मळकट बत्ती

हिरवी कंचुकी सुंदर

तंग दाखवी पदर

चटचटां चालली पोर

सत्यभामा !

खांदीं कावड झोंकदार !

अंगीं सदरा जाळदार

काढुनि छाती पेलेंदार

चाले बाळा !

पायीं करकरती वहाणा

झोंकें चाले गवळीराणा

हर्षे पाही हरिणनयना

उभी भामा !

वलुनी पाहे क्षणभर

करणी केली घनघोर

टाकली वाकडी नजर

एकवार !

वीज कोसळली खालीं

वीरवृत्ति गोंधळली

कावड ठेवुनि भूमितळीं

उभा ठेला !

सूर्य आला तैसा गेला
मार्गी बाळा तरि उगेला
परतुनि नारी म्हणती 'बाळ्या !
दीस गेला !

हरिणी इतुष्यांत धडपडे
पवती पाठीशीं दारुडे
भयें किंचाळोनी रडे
अंधारांत !

लोळवीलें एका दोघां
पळवीलें तिघां चौघां
बघण्या गेला गवळीदादा
भ्याली कोण !

'राव कोण सरदार
देवाऐसे वेळेवर
सरसावला पुढें वीर
धांवोनीयां ?'

वरी चंद्रकला आली
क्षण दृष्टादृष्ट झाली
गळां करमाळा घाली
सत्यभामा !

: : : १९ : : :

भूत आणी भविष्य

वृत्त—दिंडी

कडेवरतीं घेऊन नातवास
निघति आजोबा मौज दाविण्यास
मौज दावियली, दिसालि कीं कशांत
मला ठावें ना, स्मरे दृश्य मात्र !

वृद्ध टाकी हलुहळू पावलांस
कडेवरतीं शिशु झाडि तोरळ्यांस
कडेवरुनी दिसालि त्या मौज कांहीं !
दूर व्हाया सत्त्वरी करी घाई !

धरुनि धरुनी कवळण्या वृद्ध पाही
परी उतराया बाळ हट्ट घेई
स्मरुनि दृश्या त्या झणीं मनीं येतें
असें जखडीतो भूत भविष्यातें !

❧ ❧ ❧

: : : २० : : :

मित्राच्या बहिणीस पाहून !

स्वानित

बाले ! ऐकियलें कितीतर तुझ्या स्तोत्रांस रात्रंदिनीं
माझ्या ह्या व्यवसायबांधवगणीं तीं सांगतां वानुनी
सर्वां सांठविलें गणूनि धनवज्जिन्हारिं लोभ्यापरी
कीं ह्या सद्गुणसंचया कथितरी पाहीन डोळेभरी !

माझ्या पुण्यबलें अजी उगवला तो सूर्य माझ्यापुढें
होईना मज धीर पाहुनि तुझ्या पावित्र्यतेजाकडे
सांगे मी मम मानसा, बघ जरा, सांठीव जें दीसतें
केला धीर परंतु पाहुनि तुला मच्चित्त हेलावतें !

नेत्रें चंचल कीं, खळी चिमुकली ओंठासमीपीं दिसे
किंवा नासिक नें सतेज, तव कीं हास्यांत गोडी वसे
ठावें ना मज काय काय सजतें माझ्यापुढें आणण्या
मन्मित्रा तव बंधुसी झाणि सये ! स्वर्गांतुनी भेटण्या !

जातां विस्मरुनी क्षणीं तुजसि मी ही ना अवज्ञा गणीं
ही मूर्ती तव बंधुची उभि पुढें ! मी मग पारायणीं !

❀ ❀ ❀

: : : २१ : : :

नित्याच्या अवलोकनें मन पहा होतें किती आंधळें !

स्वनित

होती वेळ सकाळची कितितरी आनंददायी मना
होत्या उत्सुक शिष्यिणी मजपुढें काव्याभृता सेवण्या
त्यांच्या चित्तसरोरुहां फुलवितां आनंदुनी जाउनी
गेलों विस्मरुनी कितीक विधवा त्यांतील कष्टी मनीं !

सांगें मी पुढतीं त्यां नवनव्या काव्यांतल्या कल्पना
दुःखातें गिळुनी उठाण मन घे त्यांचें रसा चाखण्या
जाई पक्षिणि उंच उंच वरतीं सांगे पिलां वैभव
तेवीं बालमनांपुढें वदत मी काव्याथिंचा गौरव !

एकाकीं इतक्यांत कोणि मजला बाहेरि संबोधिलें
माझ्या काव्यसमार्थितून मजला जागें करुनी दिलें
गेलों बाहिर मी सर्वेचि चरका माझ्या मना बैसला
आठांची पुरती न बालविधवा पाहें पुढें कोमला !

वैधव्यां किती दुःख तें निमिषि या दृश्यासुळें विंबलें
नित्याच्या अवलोकनें मन पहा होतें किती आंधळें !

बाललीला !

: : : २२ : : :

बाललीला !

वृत्त—दिंडी

विचारांभीं मी कष्टि होउनीयां
नेत्र मिटले आडवा होउनीयां
तोच उघडोनी दार बाळ पाही
असें वाचित कीं काम करीं कांहीं !
झोंप लागलि समजून हलुच बाळें
टेबलाशीं खुचींस ओढियेलें
चटुनि कष्टें खुचींत मग वसून
पाहियेलें मेजास न्याहळून !
ग्रंथ दउती पेन्सिली रबर टांक
वस्तु पडल्या टेबलावरि अनेक
कळी नाखुष जी सर्व करिं धरून
क्षणीं फुलली चष्म्यास विलोकून !
ठेवि चष्मा मग कसाबसा नाकीं
ग्रंथ इंग्रजि उलटाच धरी हातीं
रेळुनीयां मेजास लावि पाय
येस नो च्या वाचनीं दंग होय !
झणीं आरशि दिसणार फोडलेली
म्हणुनि मन्मनिं चुळबूळ चाललेली
जरी अंतरिं घाबरा जीव झाला
हंसुं लोटे मज बघुनि बाललीला !

ॐ ॐ ॐ

: : : २३ : : :

खडी फोडणारा !

स्वनित

“ हो-दादा !-अगदीं असाच सुलगा !-सांगूं तुम्हीं काय ते
 लीला मांडिति बालगोप असले मातापित्याभोंवते
 कष्टांचे कसलेहि डोंगर पहा नाहीं कधीं भासत
 जेव्हां हीं भंवती फुलें विकसतीं खेळोनियां हांसत !
 राशी ह्या खडिच्या अम्हीं उठवल्या साहोनि वारा उन—
 ह्या-ऐसा हंसरा असाच चिमणा गेला अम्हीं टाकुनं !
 माझ्याभोंवतिं ह्या जमून सगळ्या आकाश भेदीतशा
 बाया सांगत-धीर मींच दिधला-छे ना रडा गे अशा—
 देतांना अपुर्णास बाळ पुशिलें नाहीं तयें आपणां
 नेला आज गडी तसाच, रडुनी येणार का तो पुन्हां ?
 सांगा का दुसरें असे तरि खरें ? दादा ! मला आपण ”
 गेलों मी स्तिमितत्व पावुनि मनीं बोलांस त्या ऐकुन !
 तीं रस्त्यावरचीं जनें गरिबशीं येती मनीं भावडीं
 अश्रुक्लिन्न गमे अजून वदतो तो फोडणारा खडी !

❀ ❀ ❀

मित्रास !

: : : २४ : : :

मित्रास !

चाल--मुनो हे

सदिच्छेनें गड्या ! कारीं सदाचा राहिं गुंण

कधीं उत्साह चित्ताचा नको देऊं दुरावून

जगीं तूझ्या प्रयत्नांचें जरी झालें न तें चीज

तरी तूझ्या शरीरातें प्रयत्नीं पावुं दे झीज

विपत्तींना न भीं धैर्यें सदा राहीं उभा ताठ

प्रयत्नांचा खरा वाली प्रभूजी राखितो पाठ !

ॐ ॐ ॐ

! किंवा कितीतरी कितीतरी कितीतरी कितीतरी

कितीतरी कितीतरी कितीतरी कितीतरी कितीतरी

! कितीतरी कितीतरी कितीतरी कितीतरी कितीतरी

कितीतरी कितीतरी कितीतरी कितीतरी कितीतरी

! कितीतरी कितीतरी कितीतरी कितीतरी कितीतरी

* * *

: : : २९ : : :

पश्चात्ताप !

स्वनित

“छे, छे ! पाहुं नको अशी झटदिशीं होऊनियां निष्ठुर
होवो स्पर्श न, नेत्र रूप तरि हें पाहोत डोळेभर
ही-तूं क्रुद्ध अशी अजून बघशी कां तें मनीं बिंबलें
हो-ह्या हातिंच आज रात्रिं सखये ! मातेसि म्यां ताढिलें !

ह्या तोंडें पिउनीच-सांगति-शिव्या होतो किती मोजित
ह्या हातीं घरचीं दिलीं चिरगुटे फेंकोनियां आंगित
थंडीनें रडतां मुकीं तव मुलें म्यां निर्दयें डागिलीं
सारें आठवतें, अतां गमत ही काया न कां पेटली !

होतो धीर न मन्मनास लवही मुद्रा तुझी पाहुनी
क्षुब्धा तूं थरकांप देह करिती स्वर्गांतुनी येउनी !
छे ! तूं जाउं नको-उभी-क्षण सखे !-मातेस हा वंदितो
हीं मी घट्ट उरास आपुलिं मुलें ओढूनियां लावतो !
ही पोथी बघ साक्ष, कंठिं तुळशीमाळा पहा घातली
भेटी दे मधुनी कधीं तरि सये ! दारू पहा सोडली !”

❀ ❀ ❀

: : : २६ : : :

डॉक्टरचे दारांत !

स्वनित

“ही ना ? ही दिसते उमा-जवळची ह्या सोमवारांतिल—
पाटीवालि-हिला मुलेंहि असतीं, मोठा पहा त्यांतिल
त्याचें नांव सगा-अहो कशि इथें येऊन ही वारली ?
का आणून अशी कुणीं तरि खळें मारूनियां टाकली ?

छे-हो ही अगदीं गरीब, जवळी कांहीं नसे बापडी—
फष्टें मेळवि एक एक दमडी-चारी पिलां तेवढी—
झालें काय हिला ? कशी दिसत ही मागें ? करारी किती ?
हाडें ना नुसतीं अतां उरत हीं-झाली कशी ही गती ?

गेल्या वर्षीं हिचा सगा म्हणुनि जो मोठा असे पोरगा
प्लेगीं सांपडला-कथूं मग हिची त्रेधा कशाला बघा ?
आली धांवत ! पाथिं काय पडली ढाळोनियां आंसवें
'देवा, औषध द्या चला,' वदलि 'भी देईन पैका बरें' !

त्या पैशांतिल दोन मात्र रुपये होते तिचे राहिले
ते का ? हो करिं-धन्य ! तेच दिसती सच्च्या जिवें आणिले ” !

ॐ ॐ ॐ

: : : २७ : : :

चिलयाख्यान

वृत्त—दिंडी

करीं वीणा देवोनि विधीसूत
हरापाशीं पातला अकस्मात
नवल भूवरचें पुसे, भक्तराज
म्हणे नारद तें “ पाहियलें आज
कांति-नगरीं तव भक्त सत्त्वशील
दिसालिं भार्यापति चांगुणाश्रियाळ
जगीं सगळ्यांचें कोड पुरवीती
अशी कोठें ना पाहियली रीती ”
ऐकुनीयां शिव वदे नारदास
‘निघालों हा पाहण्या श्रियाळास’
क्षणीं धरिलेंसे रूप अमंगळ
पुसे कोठें राहतो नृप श्रियाळ
झणी वार्ता पोंचली राजयास
पती भार्या धांवती वंदण्यास
म्हणति ‘देवा कोणता हेत चितीं’
मुनी सांगे ‘मी क्षुधित असें अती’
‘पाकनिष्पत्ती कशी करूं सांगा !’
म्हणे ‘शिवदीं मजसाठिं बाळ तूझा’
शिरीं कोसळली वीज भूपतीच्या !
हाय ! मातेतें फुटे न ती वाचा !

क्षणामाजी परि मोह आंवरीला
 बाळ मातेनें त्वरे बोलवीला
 बाळ बिलगे तो चिमुकल्या कराहीं
 काय ठावे त्या कशा बाहि आई !

सांग "माते ! बाहिलें मज कशाला ?
 खेळ रंगामधिं काय सांगुं आला !
 कां ग आई ! तूं अशी पाहसी ही
 कां ग माझ्याशीं बोलतही नाहीं ? "

" बाळ चिलया ! बोलतें, ऐक ऐक
 चिरुनि तूतें मागतो आतिथि एक "
 " ऊठ, माते ! मग काय असे त्यांत
 चिरुनि देई मज, न सी हलविं फंट "

सुरी हातीं घे माय शिर चिराया
 परी माया लागली उर चिराया
 " जन्मजन्मीं तुझियाच पोटीं, आई ! "
 बाळ बोले, " येईन, करीं घाई "

" जाई बाळा ! जा सोडुनियां जाई
 धाव घेई शिवचरणिं धाव घेई "
 सुरी मागुति चरचरां चालवीली
 देव रडती दसदसा अंतराळीं

शरिर तोडुनियां मांसखंड केले
 मुखीं शिवशिव घोषणा सदा चाले
 करीं घेती मुखकमल खंडण्यास
 मोह मातेच्या मोहवी मनास

समाधाना मुखकमल ठेवियेलें
मांस शिजवोनी पात्र मांडियेलें
अतिथि होउनियां कुद्ध म्हणे, “ राजा !
कसा ऐसा उपमर्द करिसि माझा

पुत्रवदना ठेवून कशालागीं
मनीं वांछिसि संतोषविण्या योगी
पहा जातों ” म्हणतांच पद धरून
पतीपत्नी विनवीत मुनीजन

“ देवदेवा ! सांगाल तसें ऐकूं
नका आम्हां परि दूर असें टाकूं ”
अतिथि सांगि, “ मज रडें नावडे हें
गीत गाउनि मस्तका कुटूं दे हे ”

“ नीज चिलया ! बालका शिवस्वरूपा
योगमायेच्या अंकिं नीज बापा
वाळ अनुनी तूं अम्हां लाजवीलें
योगियाही असाध्य साध्य केलें ”

पुन्हां मांडियेलें पात्र आदरानें
मांस शिजवोनी वाढिलें सतीनें
अतिथि बोले ‘एकला न मी बैसें
पात्र राजाचें मांड मजसरीसें’

राय बैसे अतिथिच्या समाधाना
तरी सारें त्याचिया मना येना
म्हणे, “ राजा ! तूं निपुत्रीक ऐसा
तुझ्या पंक्तीसी बसूं सांग कैसा ? ”

“ मुनीराया ! मज एकुलता बाळ
तोच अर्पियला न का लडीवाळ
अतां कोढुन मी पुत्रवंत देवा !
गरीबाचा प्रसाद अतां ध्यावा ”

मुनी सांगे, ‘जरि पुत्र तुझा नाही
पुत्र येइ न जां, न मी अन्न घेई’
म्हणे राजा, ‘हा कठिण कसा काळ
मुनी नाही मज नाहिं तसा बाळ’

मुनी बोले, ‘बाळास हाक मार
मला होताहे किती हा उशीर’
राय बोले, ‘बाळास कसा बाहूं ?
अतां रुसला तो कुठें तया पाहूं ?’

मुनी सांगे, ‘जरि बाळ बाहुनीया
न ये तरि हा चाललों येथुनीया’
ऐकुनी तें नृप बोलविण्या लागे
‘बाळ चिलया ! रे धांव येइ वेगे

नको रागावूं रुसूं फुगूं राजा !
धाव घालीं राजसा वेगे माझ्या
नातरी हा मुनिवर्य कोपुनीया
दूर जातो, ये हाक ऐकुनीया’

शब्द संपत जां तोंच बाळ येई
त्वरें कवटाळी पित्या धरी बाहीं
पिता माता उमजलीं क्षणामाजी
घरीं आलासे कवण राजयोगी

अंकिं चिलया घेऊन उमानाथ
पतीपत्नींच्या ठेवि शिरीं हात
शिवें स्थापियलें राजपदीं बाळा
भक्तवर्यां तो घेउनिया गेला !

: : : २८ : : :

माझें दैव खोटें !

वृत्त—ओंवी

माझें दैव खोटें । कसा अन्यां दोष द्यावा !

कसा शेवट चुकावा । लिहीलेला ?

माझें दैव खोटें । स्वयंवर झालें काय

उभा परशुराम राय । जीव व्यस्य !

माझें दैव खोटें । नाहिं दीसलें मुनमुख

तोंच ओसरलें मुख । अयोध्येचें !

माझें दैव खोटें । घरीं पाय न ठेवीला

तोंचि वनवास आला । पायगुणें !

माझें दैव खोटें । वनामाजी जों ना आल्यें

कुबुद्धीनें दुखविलें । भावोजींना !

माझें दैव खोटें । शत्रुकरीं सांपडल्यें

धायी धायी रडवीलें । प्राणनाथा !

माझें दैव खोटें । रिपुराज नष्ट केला

रिपु संशय राहीला । तोची छळी !

माझें दैव खोटें । जरी अग्र साक्ष झाला

तरी शंकित राहीला । प्रजानन !

माझें दैव खोटें । सूर्यवंशिची असोनी

हिंडतात रानीवनीं । बालें माझीं !

माझें दैव खोटें । असोनीयां काय पुत्र

आइ ! खरें नाहीं छत्र । पोटीं घेंई !

❧ ❧ ❧

: : : २९ : : :

खचतो माझा धीर !

चाल—सारंगीवाला

हे चिमण्या चंद्रा ! पाहुनि तुजला खचतो माझा धीर ! ॥ ध्रु०॥

मुनिनिं काथिलें, सत्य झालें

परि कशा हें भाळिं आलें

हे मोद खेद मज उलविति बाळा खळत न नयनीं नीर !

जन्म दिधला, करिं न धरिला

अजुनि पाव्हा जों न फुटला

ये तोंच स्मरणीं आज्ञा ऋषिंची 'व्रजिं पोंचविं यदुवीर' !

देखिलें ना मुखहि पुरतें

तोंच दुरवी बालकातें

ती माता कसली ? घांता सजली ! म्हणतिलि अदय अधीर !

त्यांत माजे तिमिर भारी

वीज मधुनी नभ विदारी

हे अकौडतांडव मांडिति नभिंचे घन गर्जुनि गंभीर !

मुसळधारा कोसळे ही

त्रस्त साऱ्या ह्या दिशाही

ही त्वेषें घोषें धावे यमुना तुटुनि दोन्ही तीर !

शृंखलांनीं बद्ध असणें

तरिही कारापार होणें

हे बाळा ! कैसें घडतें असतां नष्ट कंस बाहीर !

खचतो माझा धीर !

दुर्बळांचा देव वाली
पाठिराखा सर्व काळीं
ही आशानौका माझी राखो तोच संकटीं थीर !

ॐ ॐ ॐ

: : : ३० : : :

अतां तरि झणी येथून जाशील का ?

स्वनित

‘झालें आंबवडें बघून; परतूं’ स्नेही असें बोलले;
 गेले धावत; बैल जुंपुनि जवें बैसावया लागले !
 माझें चित्त विगुंतलें बघुनियां तें शांत रम्य स्थळ
 जाण्यातें मुळिं ना तयार तिथुनी सांगें जरी मी ‘चल’ !
 होते डोलत उंच वृक्ष गगना जावोनि जे टेंकले
 होतें वाहत मंद मर्मर रवें गोमूख कुंडांतलें !
 होती बोलत बोल कांहितरिसे तेथील निःस्तब्धता
 होतों ऐकत मी जरी न कळली शब्दांतली सार्थता !
 माझे हालत कृष्ण केश कुरळे, तारुण्य बिंबे सुखीं
 हाले पांघरली दुशाल हिरवी, गेलों बुडोनी सुखीं
 ऐसें पाहि मला, कुणी चुनयना कुंडाकडे चालली
 कुंभातें कसची भरी—टक तिची माझ्याकडे लागली !
 एकांता बघुनी क्षणीं विवश ती लज्जावती बालिका !
 चित्ता मीं म्हटलें, ‘अतां तरि झणी येथून जाशील का ?’

आहें हांसत मी कसा वरिवरी माझें मला माहित !

: : : ३१ : : :

आहें हांसत मी कसा वरिवरी माझें मला माहित !

स्वनिता

हातीं घेउनियां गटे कविमणी, स्नेह्यांस टाळूनियां
गेलों दूर सुदूर दुःख हलकें चित्तांतलें व्हावया
जों जों मी विसरूं म्हणें, तसतसा दुःखास ये पूर तो
'मर्यादा नरबुद्धिला' बहुनियां कष्टें उले जीव तो !

आलों जाउनि दूर, दूर तरि ना हों दुःख चित्तांतलें
पाहोनी म्हटलें, मना ! तुज हवें भोक्तृत्व तें भोगलें !
ऐसें बोलत जों झणी, निमिषिं ये कोटूनसा धावत
आनंदोर्मिसुहास्यनिर्भर असा माझ्यापुढें बालक !

त्याचें मोहक, मंजु, सुग्ध, मृदुसे हास्यध्वनी ऐकुनी
गेलें मन्मनिचें दुरी क्षणभरी काहूर चित्तांतुनी
बाळा मीं म्हटलें मनीं, " हंस, गड्या ! हांसोनियां आज वे
जीवाची असली उषा परतुनी कोटूनियां बाळ ये ?

ऐसें कोटुनि मुक्तकंठ हंसणें भावें खऱ्या प्रेरित ?
आहें हांसत मी कसा वरिवरी माझें मला माहित ! "

❀ ❀ ❀

!

!

!

!

: : : ३२ : : :

इरलेवाली !

अंजनीगीत

वेढिंवाकडीं घेउनि वळणें

नागिण धावे जणुं रोषानें

वाफा टाकित धांपापरि ही गाडी धडधडते !

वरतीं भिडली घन घनमाला

धूस धांवते दिग्भागांला

रथचक्रांच्या घरघरीपरी गगनीं गडगडते !

कड्यांकड्यांवर गार चारिवर

झडून राहे सरीवरी सर

जिकडे तिकडे जलधारा ही सारखि खळखळते !

बांधावरतीं ऐशा वेळीं

नाजुक बाला काळिसावळी

हादरणारें शिरिचें इरलें धरण्या धडपडते !

वेष तिचा तो सुंदर साधा

लपवुनि गोंडस डुसका बांधा

दावी यौवनकांती किति ती अंगीं मुसमुसते !

आज ना जरी धांवुनि येतिल

लावणि फसची शेतीं होइल

सासुसासरा उपाशिं देवा ऐशी पुटपुटते !

हातिं रोप परि गाडी निरखुनि

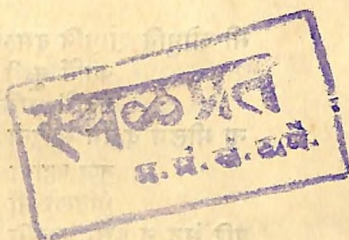
बघते अपुलें आलें फा कुणि

दिसती लज्जालहरी शरिरीं निमिषीं थरथरते !

इरलेवाली !

प्रेमदृश्य हैं बघण्या चोरुनि
गुपाचिप वाहे नदि इंद्रायणि
स्वभालिं न असैं भाग्य म्हणुन का मनिं ही हळहळते !

ॐ ॐ ॐ

: : : ३३ : : :

! ध्यास व आस !

चाल—सारंगीवाला

मी शोधुनि शोधुनि दमल्यें तुजला हृदयींच्या रमणा ! ॥ ध्रु० ॥

कीर्ति तूझी ऐकुनीयां

चित्तिं वरिलें तुजसि राया

ना मीलन दर्शन म्हणुनी दुरदुर साराखि ही स्वमना !

तुज पहाया लोचनांनीं

धुंडिली मीं सर्व धरणी

परि भेट न देसी, लपसि असा कां आशेच्या किरणा ?

खेळसी का खेळ अपुला ?

प्राण परि हे होति गोळा

हा चाळा टाकीं, भेटीसाठीं ये रे भयशमना !

ही परीक्षा हट्ट कीं हा

कुटुनि मज ये ओळखाया ?

हे सदया, यावी कणवा माझी तुजवांचुनि कवणा ?

झुरुनि झुरुनी जीव गेला

अजुनि ऐसी जों न वेळा

तां धाविं पावें कोणाच्या भग करशिल करहरणा ?

चक्रवाकी वाहतांही

फुटुनि फंटीं जात तरिही

तूं काळरातिही साद न देसी काशि येना करुणा ?

ध्यास तूझा लागलासे

आस दुजि ना राहिलीसे

या जन्मीं जरि ना जन्मांतरिं तरि गांठिन तव चरणा !

* * *

: : : ३४ : : :

चित्रकार रंजन !

स्वनित

“ बाई ! रात्रिं अवेळिं ह्या कुणिकडे ? हो, मीच तो रंजन !
हा घ्या दीप जरा, कवाड उघडें ठेवा, दुजें येथ न !
सांभाळा, पट, रंग, कागद पुढें आहेत भांडीं कुठें
रंगाचीं कलमें तशींच पडलीं आहेत एथें तिथें !

हें घ्या आसन ! पाहिल्यात कधिं का माझ्या तुम्हीं आकृती
ही पन्ना, विट्ठला, गरीब शबरी, ही तैशि तारामती ?
हो-हो-काढितसें कधिं तसविरी ! केव्हां तुम्हांला हवी ?
मूर्ति ना तुमची ? जमेल अगदीं ! शंका नको अल्पही !

यांचें मोल ? अतां अतां मिळतसे ? येतें हजारावरी—
डोळां पाणि कशा ? गरीब म्हणुनी अश्रू कशा त्या तरी ?
वाळे ! मी तसवीर काढुनि तुझी देईन मोलाविना !
कोणालागिं हवी ? बरें समजलों ! नाथास देण्यास ना ?

भाग्यें त्वत्सम सुग्ध बाळ रमणा आराधितां पाहिली !
हें का मोल कमी ? पुन्हां परि नको हिंदूं अवेळीं सुली !

: : : ३५ : : :

फसल्यें बाई !

चाल—भक्ति ग वेणी

फसल्यें बाई । सुख कपाळिं माझ्या नाहीं !

लग्नापासुनि साराखि कटकट

‘ मिये, सुंदरी ’ अशि ही वटवट

अशि का कोठें असते तरि रित

लाजच नाहीं । सुख कपाळिं माझ्या नाहीं !

सदान्कदाचीं लिहिती गाणीं

तींच तींच मज दाविति वाचुनि

आलें काव्य तुझ्या का ध्यानीं ?

पुसती बाई । सुख कपाळिं माझ्या नाहीं !

आणा खोप्यासाठीं ग जरा

म्हणतां खोबुनि एक भोगरा

उभी राहविति तिष्ठत मजला

लिहितच काहीं । सुख कपाळिं माझ्या नाहीं !

अपरात्रीही दिवा ढणढणा

कण्हती घेती बेकुर ताना

असा उजगरा कशि ती येना

झोंपच बाई । सुख कपाळिं माझ्या नाहीं !

रोज रोज हे गाणीं म्हणण्या

सांगुनि जाती आजि मी येना

आतुर यांच्या कोण गायना

नकळे काहीं । सुख कपाळिं माझ्या नाहीं !

ॐ ॐ ॐ

अग माइया बाळा नका दूर नेऊं !

: : : ३६ : : :

अग माइया बाळा नका दूर नेऊं !

राग—तिलककामोद

अग माइया बाळा नका दूर नेऊं ! ॥ ध्रु० ॥

अकरा दिनहि न झालेल्याला ।

काय कळे चिऊ आणि काऊ

मधुन मधुन हा आधिंच बिचके

झेलूनी नका भीति दावूं

ओकुन ओकुन घाबरतो गे

कुणी नका सुखी सुखा ठेवूं

दीठ कुणाची बाधेल परकी

नका दुजाकरीं बाळ देऊं

वनमालि म्हणे माइ यशोदे

अगे कष्टी नको वृथा होऊं

ॐ ॐ ॐ

: : : ३७ : : :

रोहिदासास !

चाल—तू हुवेहूव साउली सारखी

“ अवकाळ पातला, दैव पाहि सत्त्वास
 आणि कसा रोहिदासा तूं मज टाकुनियां गेलास !
 तुज फुलामुलांचो हौस लाडक्या बाळा
 म्हणुनियां फुलें वेंचाया मीं जाउं दिलें वेल्हाळा !
 परि मला नाठवे कथिं मीं अवमानिला
 तो नागदेव कोपोनी सृडास्तव तुज डंखला !
 अपराध कुणाचा शिक्षा किति कवणासी
 हा हाय ! कृष्ण काळानें करपवलि कळी सम केशी !
 तूं जातां फिरला काळ कसा बघ रोही
 ह्या हरिश्चंद्रपत्नीच्या भाळीं ये नेणें शवही !
 तव आश्रय तुटतां गत कैशी बघ बाळा
 सुतभक्षकही म्हटलें रे लोकानीं तव मातेला !
 मज ठाव न आतां दुजा स्मशानाहून
 तुज उचलुनि धावत आल्यें दयापास कसा तरि अग्न !
 कथिं काळीं दैवें दिसले जर पतिचरण
 मी दातुं कसें रे आतां हें माझें त्यांना वदन !
 ते पाहतांच मज पुसतिल रोही कोठें
 मज शब्द कोणता बाळा काढाया आहे ओठें !

ते धैर्यमेरु तरि फोडतील हंबरडा
 छे प्राण निघोनी माझे येतील तुजकडे गझ्या !
 हें प्रेम विस्मरे काळाचाही पाश
 ते दुःखभरानें मातें म्हणतिल तूं केला नाश !
 रे कोण अतां वद कड माझी घेईल ?
 या पंखहीन दीनेची गत कैशी रे होईल !
 तो नाथ दूर हा पुत्र असा पेटवितो
 त्या अर्थ जीवनीं कांहीं वाटत ना मजला आतां !
 तो खुखी राहुं दे हरिश्चंद्र मत्प्राण
 ही तारामति रोही रे ! येते बघ तुजमागून ! ”

: : : ३८ : : :

गोफणवाली !

चाल—लोकगीतासारखी

वाजते फटाफट गोफण माच्यावरी । पांखरें पळति पहा कशिं दुरी !
 हा भाद्रपदांतिल तीव्र सूर्य तळपतो
 किति जीव घाबरा जागजागिं थबकतो
 परि शेतावर हा पक्षि किती लोटतो
 त्या उडविण्यास हा कंठ शोषला तरी । दाजिवा 'हा हा हा हा !' करी !
 हा कांचा कडुनी उघडा माचावर
 हें मुंडाशाचें लोंबे शिरिं लक्तर
 “र ! खाऊं देउन कसें चालवूं घर ? ”
 असें वदून घुमवुनि गोफण डोक्यावरी । चेवुनी मारि पांखरांवरी !
 थकणार अतां तो शब्द तयें ऐकिला
 हो दाजी भाकर घरुन आणिली तुला
 हो भाकर वर घे हाणिन मी पांखरा
 तूं थांब म्हणोनी हौशी कर वर करी । चढाया झाणि त्या माच्यावरी !
 मग नुसती गोफण घेउनि माच्यावर
 ती चिमणी हौशी चिमणे करि वर कर
 मग चिमणे फेंकी दगडहि चिमण्यावर
 जशि हौशि पित्याच्या श्रमपरिहारा करी । ताशि न ती वदनांतील भाकरी !

✽ ✽ ✽

: : : ३९ : : :

चला, सुटी झाली !

जाति—रसरंग

चला, सुटी झाली, आतां खूप खूप खेळायचें ॥ ध्रु० ॥

मी मोटरवाला । तुम्ही गांवा चला
 मी पैसे घेउन बसवायचें
 मी पोंपों करित पांचवायचें
 मी बनेन इंजन । शिटी जोरांत कुंकीन
 तुम्हि सर्वांनीं डबे बनावचें
 तुम्हि ओळींत माणुन चालायचें
 मी बनेन चोर । तुम्हि शिपाइस्वार
 मी लपुन छपुन निसटायचें
 तुम्हि शोधुन मला पकडायचें
 मी होईन भट । पोथी सांगेन झट
 तुम्हि मला तूप वाढायचें
 मी तट्ट अस्सं चालायचें
 मी शाळामास्तर । तुम्हि मुलें शिकणार
 मीं ऐटित आंत शीरायचें
 तुम्हि एकदम उभें राहायचें
 मिलुन करूं नाटक । सोंगं सजवून झक
 मध्यें नाहीं कुणीं हंसायचें
 नाहीं नाहीं बरें भांडायचें !

: : : ४० : : :

तिथें माझी असणार नाहिं आई !

वृत्त—दिंडी

विटी दांडूचा खेळ मजेदार
 धूम चालुनियां लोटली बहार
 गुंग झालेला बाळ खेळण्यांत
 एक बाई मोटरितुनि पहात
 बघाया त्या गुटगुटित बालकास
 झणी थांबवि आपुल्या मोटरीस
 तोंच मुलगा मोटरीवर चढून
 म्हणे “गाडी कां दिली थांबवून ?”
 “तुला न्याया ही थांबविली पाहीं
 झणी बाबांना विचारून येई !”
 ‘आइ म्हणते, बाबांस असे नेले
 वरी देवानें त्यांस बोलवीले’
 “बरें, जाउनियां कोट तुझा आण”
 ‘आइ आहे शिवणार हो अजून !’
 “बरें चल तूं ऐसाच मोटरींत
 घरीं अमुच्या देईन तुला कोट
 खेळ, खाऊ देईन तिथें राहीं”
 बाळ उतरे मोटरीवरूनीही
 “घरीं अमुच्या कां सांग येत नाहीं ?”
 ‘तिथें माझी असणार नाहिं आई !’

* * *

: : : ४१ : : :

उत्सवाहून परतल्यावर

चाल—भूपतीवैभव सारखी

आइ ! आइ ! होइन मी खलाशि बंदरवाला
तूं येशिल का ग आजोळीं जायाला ?

आइ ! आइ ! होइन मी बोटीचा कप्तान
तूं येतां सोडिन बोट शीट फुंकून !

आइ ! आइ ! होइन मी लक्ष्मण छकडेवाला
तूं येशिल का ग देवाच्या जत्रेला ?

आइ ! आइ ! होइन मी विदुषक टाळेवाला
तूं येशिल का ग नाटक तें बघण्याला ?

आइ ! आइ ! फुगडि मी घालिन हंडीखालीं
तूं खेळशील ना फुगडी माझ्याजवळी !

“आइ ! आइ ! येशिल ?” म्हणते “हो, हो,” आई !
नयनांत लोटली तोंच अहा अंगाई !

❧ ❧ ❧

: : : ४२ : : :

हिची हौस

चाल—भक्ति ग वेणी

बघ हिची हौस । हिज हवा ग आय्. सी. एस. ॥ ध्रु० ॥

पहा हिची तर नाजुक यष्टी

चहा पिउनि क्षिति चढली कांती

चष्मा बघ हा डोळयावरतीं

हाउ नाईस । हिज हवा ग आय्. सी. एस.

सशक्त इथला शिधला तरुण

हिजला वाटे खविसच पाहुन

डेलिकेट ना धड मॅनर्स न

हाच चॉईस । हिज हवा ग आय्. सी. एस.

बुटाबुटाच्या स्वारी जवळुन

मोटारींतून केव्हां मिरविन

हींच स्वप्ने हिज रात्रंदिन

गुड् ग्रेसस । हिज हवा ग आय्. सी. एस.

बापा घरचा पैसा ओतुन

मोटर हुंडा सर्वहि देउन

गुलाम झाली जरि ही पूर्ण

नाहिं व्हांईस । तरि हवा ग आय्. सी. एस.

मडम-पुरांनीं पैसा फन्न

झाला तरि ना होइल खिन्न

सोशिल झाली माराहाण

नाहीं सेन्स । पण हवा ग आय्. सी. एस.

ॐ ॐ ॐ

: : : ४३ : : :

अशि कशी ?

चाल—तू हुब्रेहूव साउली

अशि कशी धुंद मस्तींत चालशी मुली !
चुरडणार किति तरुणांचीं हृदये तू या पाउलीं ?
अशि कशी बघसि तू निर्भिड टक लावुनी !
डोळ्याशीं डोळा येतां बघ गोंधळ किति युवजनीं ?
अशि कशी हांससी मधुर हास्य लाडकें
घोंटाळुनि किति ठरवीती आजन्मदास्य तव निकें ?
अशि कशी धिटाईत धीटांशीं बोलसी
ही काय मोहनी तूझी नम्र त्यां करुनि सोडिसी ?
अशि कशी उपेक्षुनि मृक कधीं राहसी
खंजीर उरीं तरुणांच्या कां उघड असा लाविसी ?
अशि कशी अचल तू ताजमहालच जसा
मनिं विचारणा कसली गे निवड तू युवक गुणि असा !
अशि कशी चंचले चाळवणी मांडिसी
हा यौवनसौरभ जातां पडशील उगा मग फशीं !

✽ ✽ ✽

: : : ४४ : : :

चिमण्यांस !

चालः—धिन्ना धिन्नरु धिन्ना धी

या चिमण्यांनों या ग या

अंगणिं माझया नाचाया

टपटप पाउल वाजूं दे

झपझप पाउल चालूं दे

ही ध्या टाळी वाजवितें

हें ध्या गाणें मी म्हणतें

एकामागुन एक फिरा

हळूच वळवा मान जरा

चटकन उचला तांदूळ

भरकन फिरवा पाऊल

नाच कुणीं पाहिल अपुला

लपा ! उठा ! जा, दूर पळा !

❧ ❧ ❧

: : : ४९ : : :

पांखरूं !

वृत्त—साकी

चाले गवतीं सुंदर खासैं दुसकें पांखरूं गोड
विचारवंतालागीं लावी निमिषामध्यें वेड !

ठुमकत जाई, थबकत गाई पाहुनि अंवतीं भवतीं
चिमणा दाणा चटकन वेंचुनि घेइ भरारी वरतीं !

गवतहि हंसलें ! डुललें पाहुनि सुंदर गोजिरवाणें
असलें पांखरूं पाहुनि कुणि का राहिल केविलवाणें ?

गड्या पांखरा ! क्षमा करीं मज उर माझें कालवतें
नफो सांगणें-असेंच माझें गेलें रे बागडतें !

ॐ ॐ ॐ

: : : ४६ : : :

छल !

चाल—कृष्णा मात्रा सारखी

कान्ह्या ! असा कसा गड्या । वराड वराड वर्डतोस ! ॥ ध्रु० ॥

गीत म्हनून् म्हनून् । गळा ग्येला वसून्
तरि कसा र तूं रडतोस ?

तान्ह्या वाखावाणी । ढोशा देउन्शानी
अख्ख्या दूधा कीं र ढोंसलेंस !

कसा कांगावा हा । जरा उगा रहा
माय मारी जणूं दावितोस !

मारूं त्येना हांका ? । कसा बोलावुं का ?
देउं टाकून ? का मीटतोस ?

भीत कोढुन् तुला । जगत्पती बाळा ?
कशी भोळी माय छलतोस !

ॐ ॐ ॐ

નંદા ધલીં બાલલાયા ધાલા !

: : : ૪૭ : : :

નંદા ધલીં બાલલાયા ધાલા !

ચાલ:—ચલા સુટી જ્ઞાલી

ગેંચા પેંચા તલા, નંદાધલીં બાલલાયા ધાલા ॥ ધ્રુ૦ ॥

તુડુમ્ થુડુમ્ દુડુમ્ । નિચતિ અવાદ ધુડુમ્
થગલા દોતુલ નાદાવુનિ દેલા !

દિકલે તિકલે દિવે । લાગલે નવે નવે
તહુંતલે થાતમાત તેલા !

દમલ્યા આયા બાયા । બાલા પહાવયા
તલા, અપલા થવંગલી આલા !

દમલે બાપે થગલે । દેતી બલપી પેલે
તલા, પલા, પાય ધણિ ઉતલા !

: : : ४८ : : :

शबरीगीत

चाल — कळा ज्या लागल्या जीवा

“ लतानों ! सांगुं का तुम्हां उद्यां श्रीराम येणार !
वनाला सर्व ह्या आतां खरा आनंद होणार !

तुम्हां कोट्टनिया ठावा कसा श्रीराम तो आहे
सुखस्यंदी झरा तेथें सदाचा वाहतो आहे

उद्यां पाहाल डोळ्यांनीं सुखाचा पूर्ण आराम
मुखें लागाल घोकाया “ जय श्रीराम श्रीराम ! ”

बघोनी नाथ हर्षानें मला उन्माद येईल
नका आणूं मनामाजी चुकोनी दोष होतील

लतानों बालना पुष्पें ? झऱ्यानों बाल ना पाणी ?
पहा ! हीं अर्पिलीं कैशीं फळें ह्या थोर वृक्षांनीं !

नव्हे-कोट्टन हीं उष्टीं ? जराशीं चावलेलीं हीं !
कडू कच्चीं फळें रामा कशीं देईन ग बाई ?

उद्यां श्रीराम येऊं दे ! तुम्हांला मीच दावीन
फळें हीं त्यास अर्पोनी सुखें त्यापायिं लोळें !

: : : ४९ : : :

काव्यगान !

वृत्त-दिंडी

एक मंगल उत्सवीं कवी तीन
 बोलवीले करण्यास काव्यगान
 यथाक्रम तें काव्यास गाइयेलें
 बोधदायी सर्वांस पूर्ण झालें
 विनति करितां पहिल्यास तो अहून
 वदे कविता कशि म्हणूं पेटिवीण
 खुलें नरडें कवि करी पेटि येतां
 रडति बालें बेहद् ऐकुनी त्या
 कवी दुसरा मग गाइ पेटिवीण
 मधुनि सांगे कशि तान घेइ कोण
 तिची सारीगम मधुनि मधुनि गाई
 अशी कविता संपवी आपुली ही
 पुढें तिसराही काव्य वाचुं लागे
 'ध्वनी' कोठें तो समजवून सांगे
 होउनीयां मतभेद कवींमध्ये
 काव्यचर्चा जुंपली ! काव्य थाबि !
 तिघांचाही तो वाद आटपेना
 कांहीं केल्या कुणि आवरतें घे ना
 श्रोतियांना मग काव्य कळुनि आलें
 काव्य-गाना कवि कुठुनि बोलवीले !

ॐ ॐ ॐ

: : : ९० : : :

गोकुळ !

चाल—लोकगीतासारखी

वेलींमध्ये वेल कोमल रानींच्या जुईची
 गोपींमध्ये तनु कोमल यशोदाबाईची !
 फूलांमध्ये नाजुक फूल जुईच्या वेलीचें
 मूलांमध्ये नाजुक मूल यशोदामाईचें !
 फांदीवरचें गोंडस फूल हलतें हलवीतें
 यशोदेचें मोहक मूल डुलतें डुलवीतें !
 रानींवनीं बाळझरा मध्येची खळखळतो
 नंदाघरीं बाळ कान्हा मध्येची दुडदुडतो !
 फांदीवर कोकिल मंजुळ एकच सूर भरतो
 घरभर बाळ कान्हा 'आई ! आई !' करतो !
 सारा वेळ रानींवनीं चिमण्यांची किलबील
 नंदाघरीं गोपिकांची अक्षयी गलबल
 चटका रानवन मना सारखें लावीतें
 पुराणींचें गोकुळ मना पुरतें मोहीतें.

ॐ ॐ ॐ

कोंवळे बाण !

: : : ५१ : : :

कोंवळे बाण !

वृत्त-दिंडी

विलासांना बैसलों झुगारून
दिलें उपचारां दूर लाथडून
हंसत आहे हावेस धनवतांच्या
तसा भंगुर कीर्तीस मानवाच्या !

दिली हृदयावर मालकी प्रभूस
करित आहे अल्पशा स्वधर्मास
आपुल्याशीं तुम हंसत पहा आहे
तसा माझ्याशीं मीहि डुलत आहे !

परी “ दादा ! कधिं आणणार बूट ”
म्हणुनि विळखा घालून गळीं धीट
बाळ आणुनि आंसवें पाहतो हा
तुझा दारिद्र्या ! शर न सोसवे हा !

अशा बाणांनीं कोंवळ्या कशास
सख्या दारिद्र्या ! मला पीडितोस ?

ॐ ॐ ॐ

: : : ५२ : : :

सुंदरी !

चाल—वाजते फटाफट

ही पाण्यालागीं घेउनि हंडा शिरीं । चालते विहिरिकडे सुंदरी !
 हा विहिरीवरतीं आम्रवृक्ष डोलतो
 कोकीळ ओतुनी कंठ बाग भारतो
 कुडकुड मोटेचा शब्द मधुनि चालतो
 आसूड सप्पदिशिं ऐकुनि बैलावरी । सुंदरी बिचके हरिणीपरी !
 पायांत सांखळ्या स्वच्छ शुभ्र शोभती
 गरगरित पोट्या यौवनास दाविती
 किति माळिणचोळी खुलून दिसते हातीं
 “र बाळा र बाळा” गीत चाललें वरी । लाजते ऐकुनि तें सुंदरी !
 विहिरींत उतरुनी पटकन हंडा भरी
 मग कष्टें चढवी एक एक पायरी
 तों भिरभिरणारी मोट थांबली वरी
 कांठाशिं कसा तरि हंडा आणुनि करीं । बघे कीं चढविल का कुणि शिरीं !
 तों तेथ धांवुनी चटकन ये कोणसें
 “ शिरिं हंडा देतो, मोल काय ” पुसतसे
 “ हें काय ” म्हणत तों मोलहि झाणि घेतसे
 लव रोषानें लव लज्जेनें हांसरी । जाय मग हंडा घेउनि घरीं

हा हिंददेश माझा !

: : : ५३ : : :

हा हिंददेश माझा !

चाल—आनंदकंद ऐसा

निद्रेंतुनी न जागा । तों शब्द कानिं येत
हा हिंददेश माझा । गातीं मुलें सुरांत
हा हिंददेश माझा । गातीं मुलें विचारीं
मज मात्र ऐकुनी तें । उरिं लागली कुठारी
बाळांस काय ठावा । जो अर्थ त्या पदांत
जें काय ऐकतात । तें बाळ बोलतात
माझा म्हणावयाला । त्या थोर पूर्वजांनीं
बलिदान काय केलें । आतां तसें कुठोनी
हा हिंददेश माझा । म्हणतांच हिंदलोकां
हंसतात सर्व आतां । तें ऐकुं ये कुणा का ?
तारुण्य हिंददेशा । तव सर्व झोंपताहे !
स्वार्थाहुनी तयाला । वद मान्य काय आहे ?
त्या पीळ का कशाचा ? । त्या चीड का कशाची ?
त्या राग का कुणाचा ? । त्या हाय का कशाची ?
त्या पूर्ण तत्त्ववेत्त्या । कांहींहि चालताहे
बा दीन हिंददेशा । तव वालि कोण आहे ?
प्रगती दुजा जनांची । अन्यत्र होत आहे
ती तात मात्र तूझ्या । मानेस वाढताहे
हे पंजरस्थ पक्ष्या ! । नुसतें कशास गासी
हो काय गाउनीयां । गुंतून काळपाशीं ?

ॐ ॐ ॐ

चल सोड !

राग—भूप

चल सोड, जिवलगे ! मला, कशाची अट बसलिस घेऊन ॥ध्रु॥

कां अशी कावरी बघसी

छे अशी कशी गंहिवरसी

अशि वेळ पुन्हां का येइल केव्हां प्रेमरंगिं गुंतून ?

हा देश कुणाचा, कोण

करितसे येथ थैमान

हें ठावें तुज ना ? कां अडाविसि मग जूं देतां फेंकून ?

ही हवा पारतंत्र्याची

जी रात्रंदिन तुज जाची

ती तशीच अपुल्या पुत्रालागीं थावी का ठेवून ?

का स्वातंत्र्याचा नूर

जो प्राणाहुनिही प्यार

तो स्वर्गांतुनिही पाहुनि तनयीं जावें आनंदून !

गुरु अग्नि साक्ष ठेवोनी

जरि धरिला कर तव रमणी !

हा जीव होमती देशालागीं वचनभंग कोटून ?

ये भेट, पुसूं दे डोळे

हे बाल चुंबूं दे निजले

मी पडलों जर तर सांग तयाला कां मेलों झुंजून !

मुकुंदास !

चाल—वाटलें नाथ हो

तू मोहविशी मन किति हें बालमुकुंदा !
खेळण्या खिदळण्याविण ना तुजला धंदा ! ॥ ध्रु० ॥

हा नाद ऐकतां लागसि टकमक बघण्या
हा रंग पाहतां टाकसि उडि त्या धरण्या
हें काहीं हलतां लागसि दुडुदुडु पळण्या
आंवरूं सांवरूं कसा तुझ्या या छंदां ?

तव शब्दा ऐकुनि राग मुळीं ना उरतो
तव रूपा बघुनी लोभ मनीं मावळतो
त्वत्स्पर्शीं सारा कामभाव ओसरतो
कोमला ! विसरविसि पळभर तरि भवबंधा !

ही कला झोंपली तिला जागवूं बघतों
ही आग लागली देशाला, चरफडतों
हें सत्य कळेना, जीव घाबरा होतो
या यत्नीं साऱ्या धीर तूंच सुखकंदा !

: : : १६ : : :

ऐकून !

चाल—गझल

सांगती कीं मी तुझा नी तूंही माझी सुंदरी !
 बोलवेना राहवेना ऐकुनी ती वैखरी
 हालुनी वेताल होई भावसिंधू अंतरीं
 नावरे ही अश्रुधारा आवरूं पाहें जरी
 भेट नाहीं, भाष नाहीं लोटले ऐसे दिन
 वाटलें तूतें कुठोनी मत्स्यृती व्हावी क्षण
 खेळिमेळीं घेतलेल्या खेळिं आणा संपल्या
 या जर्गिचें कोण पाळी सांग बोलां बोलल्या !
 मानुनी ऐसें मनीं म्यां हाय होती घेतली
 लौकरी होणार माझी येथिंची यात्रा पुरी
 तोंच कानीं बोल ये कीं वांछिंसी मन्मीलन
 सिंचिला हो देह माझा लाधुनी संजीवन
 येई येई वाट पाही मित्र हा प्राणेश्वरी
 होउं दे कीं मी तुझा नी तूंही माझी सुंदरी !

✽ ✽ ✽

जरा तरी बघ हंसून् !

: : : ९७ : : :

जरा तरी बघ हंसून् !

चाल—नौकाविहाराची

बससि कां माझ्यावर रुसून् । सानुल्या । जरा तरी बघ हंसून् ॥ ध्रु०॥

करुनिर्यां विछाना मऊ

पाळणिर्यांत का नीजवूं

आंदळूं हलवुं डोलवूं ? ॥ सानुल्या० ॥

कढि भात वरण सोनुल्या

करुं हातिं तुझ्या चिमुकल्या,

फोडुं पाळी करुनि गुदगुल्या ? ॥

भटो भटो कोकणांत का

घेतला फणस हा पिका,

हा खेळ तुजसि खेळुं का ? ॥

धर खारिक उष्टि न दिली

या चिमण्यांनीं चावली

कशि घेसि हातिं ना मुळीं ? ॥

अजुन तूं बससि रागवून्

गाल हे तुझे फूगवून्

टाकुं का गट्टि फू करून् ॥

बाळ तें जरा खुदकन

भासलें हांसलें क्षण

ओंठाशि ओंठ जूळवून् ॥ नाचली । बाळ किती ती हंसून् !

: : : ९८ : : :

शालेमध्यें कसा जाऊं ?

चाल—लावणीसारखी

आइ ! शालेमध्यें कसा जाऊं ? ॥ ध्रु०॥

माझी शाला किती तरि दूर
मुलें गेलीं पळुन भुरभूर !

पहा कसें पडे तरी ऊन
टाकिल माझे पाय पोळून

अग, खडे किती तरी वाटे
माझ्या पायीं बोंचतील कांटे

बरें जातों कसा तरि धांवून
मात्र खाऊ थोडा देईं काढून !

✽ ✽ ✽

सत्याग्रही वीरास !

: : : १९ : : :

सत्याग्रही वीरास !

फटका

नमोनमस्ते नमोनमस्ते हे सत्याग्रहि नरवीरा
कुरवंदुनि मम काय टाकितों तुझ्यावरुनियां हे धीरा !
कुठे जिवाची राखरांगुळी सत्यास्तव तूं करणारा
कुठे कवी मी कीर्तीसाठीं कागद काळा करणारा !
स्वार्थ होमुनी उभारलेले किल्ले तव हे शाबूद
बुडतिल माझे प्रासयमकयुत पोकळ बेगडि ताबूद !
नको खरडणें कीर्तीसाठीं वाडें कवनांचीं मोठीं
धन्य मला मी मानिन आला तव सत्कृतिलव जर गांठी !

❧ ❧ ❧

: : : ६० : : :

नोकरि घरिं लागली !

चाल—मनोहरिणीसारखी

“ रिकामि मी कोठली । अतां तर । नोकरि घरिं लागली !

दिवसा आधिंच चहा उरकणें

आठाला पानावर बसणें

नवाआधिं घर पडे सोडणें

बेळ हवी साधली । अतां तर । नोकरि घरिं लागली !

हपीसांतले मित्र किती तरि

येतिल भेटायास अतां घरिं

हवाच ना चिवडा थोडा तरि

रीत हवी राखली । अतां तर । नोकरि घरिं लागली !

सन्यविनायक हवा कराया

नवस नको का पुरा कराया

फिश्ट हवी ना सान्यां द्याया

कशि फसतिल मंडळी । अतां तर । नोकरि घरिं लागली !

झाडलोट हें शिवणें टिपणें

धान्यधुन्य हें सर्व निवडणें

मला कोठचें सर्व संपणें

बाइ हवी पाहिली । अतां तर । नोकरि घरिं लागली !”

*

*

*

“ हंगामी मी नोकर नाहीं

कायमची मुळिं आशा नाहीं

तोंच हिची खर्चाची घाई

छान टकळि चालली । ‘अतां तर । नोकरि घरिं लागली’ !”

❀ ❀ ❀

आंसवें येती मन्त्रयनीं !

: : : ६१ : : :

आंसवें येती मन्त्रयनीं !

चाल—मनोहारिणीसारखी

न फळत हीं जमुनी । आंसवें येती मन्त्रयनीं !

खदखद हंसरें बालक दिसतां

खळखळणारा झरा भेटतां

विशुद्ध कोमल सूर ऐकतां

अंतर विरघळुनी । आंसवें येती मन्त्रयनीं !

मुसमुसणाऱ्या तारुण्यानें

चित्ताकर्षक सौंदर्यानें

उन्मादी वा प्रेमभरानें

अंतर मोहरुनी । आंसवें येती मन्त्रयनीं !

अपमानांना शतदुःखांना

गिळुनी गळल्या ज्यांच्या माना

अशाहि बघुनी पिकल्यां पानां

अंतर कालवुनी । आंसवें येती मन्त्रयनीं !

❧ ❧ ❧

: : : ६२ : : :

पाहशिल चमत्कार येशुनी !

चाल—मनोहारिणीसारखी

‘धीर धरीं तूं मनीं । पाहशिल चमत्कार येशुनी ॥ ध्रु० ॥

अखिल वृत्तपत्रांतुन लिहितों

सर्व सभांतुन उभा राहतों

दोन तरी मी शब्द बोलतों

वेत जनीं वळवुनी । पाहशिल चमत्कार येशुनी !

माझ्यासम का सुंदर वक्ता

टाकुनि देइल कुठलिहि जनता

स्थानिक राज्यां मजला आतां

देतिल जन निवडुनी । पाहशिल चमत्कार येशुनी !

लढविन बाजू आंतुन चिथवुन

मिळविन पदव्या सरकारांतुन

नगराध्यक्षहि असाच होइन

खास समज हें मनीं । पाहशिल चमत्कार येशुनी !

खादी ही बघ कां मी घालित

राष्ट्रीय सभा आहेत हेरित

कुणास ठावें येइल शोधित

पद तेंही मागुनी । पाहशिल चमत्कार येशुनी !

गांधी, शास्त्री, मला ठाउकें

काय असे त्यांच्यामधिं इतुकें

झाले मोठे, केले तितुकें

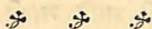
मीहि न कां, वद झणीं । पाहशिल चमत्कार येशुनी !’

*

*

*

“ बरें वरें मज सर्व समजलें
कधींच आहे पूर्ण उमजलें
अन्न गार हें होत चाललें
आधीं द्या जेवुनी । धरियला धीर कधींच मीं मनीं ! ”

: : : ६३ : : :

जर तुझी आणि माझी प्रीत !

चाल—लावणीसारखी

जर तुझी आणि माझी प्रीत
कशा व्हीवी तरी जनरीत ? ॥ ध्रु० ॥

नको लाजूं, म्हण शंकर
मीवि म्हणून् गौरी सुंदर !

हांक हवा तरी नांगूर
हा चाकुर घालिल भाकूर !

जोड गाडी, हाण हे बैल
मी बसन् शिवित वाकळ

हा तुझा न् माझा संसार
कशा व्हीवें त्याला घर नि दार ?

दोन दिस पाखावाणि येणें
गीत गात अस्मानांत जाणें !

: : : ६४ : : :

आर्यभूस्तोत्र

वृत्त—मिश्रचामर

उत्तरेस तुंगशृंगवान हा हिमालय
दक्षिणेस गर्जतो प्रचंड वारिसंचय
विंध्य सह्य शैलराय धन्य जीस रक्षुनी
त्याच आर्यभूऋणास फेडणार जन्मुनी !
ब्रह्मपुत्र, सिंधु, जान्हवी कलिंदनंदिनी
वाहताति जेथ चित्स्वस्त्याणि तरंगिणी
स्फूर्ति मूर्तिमंत संचरे जयांस सेवुनी
त्याच आर्यभूऋणास फेडणार जन्मुनी !
व्यास वाल्मिकी शुकादि धन्य जाहले रुनी
धर्म राम केशवादि जेथिंचेच वानुनी
शाक्यशंकरादि जीस घूत करिति बोधुनी
त्याच आर्यभूऋणास फेडणार जन्मुनी !
अशोक चंद्रगुप्त अकबरादि जेथ भूपती
शिवाजि बाजि साधवादि वीरही विराजती
आर्यभूमिकीर्तिडिंडिमा दिलें निनादुनी
त्याच आर्यभूऋणास फेडणार जन्मुनी !
शूर वीर राजपूत, धीर धूर्त मावळे
सुज्ञ पेशवे सदैव सज्ज जेथ जाहले
राखण्या स्वतंत्रतेस जीव वेळिं वेंचुनी
त्याच आर्यभूऋणास फेडणार जन्मुनी !

द्रौपदी मदालसा शकुंतला रघुप्रिया
इंदुराधिपा मिरा जिजादिका जिथें स्त्रिया
मुभाग्य सत्य साधण्यास सिद्ध सत्त्वशालिनी
त्याच आर्यभूऋणास फेडणार जन्मुनी !

लाल बाल पाल मालवीय गांधी गोखले
अहर्निशीं मनांत चिंतितील जेथिंचें भलें
आर्यभूस दिव्यकीर्ति साध्य हो कधीं झणी
त्याच आर्यभूऋणास फेडणार जन्मुनी !

शुक्रचंद्र आपुल्यापरी निशा उजालिती
तेथ काजवेहि यामिनीमुखा सुशोभिती
तेविं आर्यभूमिवालवालिकास बोधुनी
आर्यभूऋणास खास फेडणार जन्मुनी !

सहेली ! चालो मेरे साथ !

: : : ६९ : : :

सहेली ! चालो मेरे साथ !

राग-भूप

सहेली ! चालो मेरे साथ !

इस दुनियामें कोन दुसरा

जो मुझको दे हाथ !

मुझे पथिकको साथ तुमारा

बड़े भाग्यकी बात

गीत बात आपसमें प्यारी

फिर क्या श्रमकी बात

नदनदियाभी मिलकर मिलती

अन्त समुंदर नाथ !

❧ ❧ ❧

: : : ६६ : : :

मैं न छोड़ूँगी !

राग-भैरवी

मैं न छोड़ूँगी ! ॥ ध्रु० ॥

आँख आँखसे नहीं मिलावो

मैं तो निगासे देखूँगी !

चाहे जहाँ तुम जाना चाहो

मैं तो तुमको रोखूँगी !

जन्मजन्म तुम मुझे फसावो

ना मीलन बिन टअरुंगी

ॐ ॐ ॐ

प्रार्थना

राग—भीमपलास

तारिं देवा अर्ता आर्यभूमी तरी
करयुगुल जोडुनी प्रार्थितों श्रीहरी ॥ ध्रु० ॥
धेनु ही पंकगत सारखी हंबरत
प्रतिदिनीं खोल बघ खचत ती उद्धरीं !
जननिचें सांकडें प्राण करि कोरडे
बघुनियां तडफडे वत्स हा किति तरी !
दीनांस आधार तुंची महोदार
म्हणुनियां अवतार घेईं हरि झडकरी !

कवितांच्या अनुक्रमानुसार टीपा

४. प्रो० वैजनाथ काशीनाथ राजवाडे फर्ग्युसन कॉलेजच्या सेवेंतून मुक्त झाले, त्यावेळीं निरोप देण्यासाठीं हा श्लोक लिहिला.

५. 'हूड' नामक आंग्ल कवीची Bridge of Sighs ही कविता वर्गांत शिकवून झाली होती, त्याच वेळीं परीक्षेंत एका मुलीच्या पेपराची कत्तल ऐकून ही कविता फर्ग्युसन कॉलेज मासिकांत छापली. ह्या कवितेची गंमत अर्थात् त्यावेळीं होती.

८. प्रो० वासुदेव बळवंत पटवर्धन हे दिवंगत झालेले ऐकून ही कविता लिहिली.

१०. भृंग व कुमुदिनी यांमधील हा संवाद आहे. चंद्र हा कुमुदिनीचा नाथ. जुन्या संकेतांवर ही कविता आधारलेली आहे.

१७ व १८. यांतील रचना जुन्या लोकगीतांतील रचनेप्रमाणें शिथिल आहे.

२३, २५, २६, ३४. या चारही कवितांत एकोक्ति (Monologue) पद्धत स्वीकारली आहे.

२७. ध्रुवाख्यान लिहिणाऱ्या चिंतामणी कवीच्या छंदाच्या शैथिल्याचें यांत अल्प प्रमाणांत विडंबन आहे.

२८. चवथी ओळ-जीव ध्याया.

३०. आंबवडें भोर प्रांतांतील एक रमणीय स्थान.

३२. हें खडकाळें स्टेशनजवळचें दृश्य आहे.

३६ व ४६ व ५० यांतील रचना जुन्या गीतांच्या धर्तीवर आहे.

३९. हें एक अभिनयगीत (Action Song) म्हणून लिहिलें आहे.

४१. सहानुभूतीच्या अभावीं बराच वेळ दडवून ठेवलेलीं गुपितें सहृदय माणसाजवळ बोलावींशीं वाटतात.

४२. एका दुःखखुळ्या मुलीची तिच्या मैत्रिणीनें केलेली थट्टा यांत आढळेल, असे विनोदाचे प्रकार वसतिगृहांतून चालतात.

४४. नवीनच कवाईत शिकणाऱ्या छोट्या मुलीचे उद्गार.

४७. 'बोबडा' गोप कृष्णजन्माची बातमी संवगड्यास सांगत आहे.

५५. माझा धाकटा मुलगा मुकुंद यास उद्देशून.

६०. पहिल्या चार कडव्यांत शेजारणींजवळ कामाचा पाढा एका पत्नीकडून वाचला जात आहे, शेवटच्या कडव्यांत तिच्या उमेदवार पतीचे उद्गार आहेत.

६२. पहिल्या पांच कडव्यांत पतीचे व शेवटच्यांत पत्नीचे उद्गार आहेत.

REFBK-0003974

REFBK-0003974

